

**Міністерство освіти і науки України
Львівський національний університет імені Івана Франка
Історичний факультет
Кафедра нової та новітньої історії зарубіжних країн**

**МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
до семінарських занять з курсу
*“Історія Західної Європи та Америки
XIX – початку XX ст.”***

Уклала к. і. н. Богдана Сипко

Львів-2019

Сипко Б. Методичні рекомендації до семінарських занять з курсу “Історія Західної Європи та Америки XIX – початку XX ст.” – Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2019. – 64 с.

Відповідальний за випуск д. і. н., проф. Качараба С. П.

Рецензенти:

к. і. н., доц. З. А. Баран

(Львівський національний університет імені Івана Франка)

к. і. н. Н. А. Васків

(Львівський національний університет імені Івана Франка)

Розглянуто та рекомендовано до друку засіданням кафедри нової та новітньої історії зарубіжних країн (протокол № 11 від 27 червня 2019 р.)

Методичні рекомендації покликані допомогти студентам-історикам у підготовці до семінарських занять з курсу “Історія Західної Європи та Америки XIX – початку XX ст.”. Оскільки у доступних для слухачів публікаціях найкраще висвітлено політичну історію країн Заходу, то більшість семінарських занять буде присвячено саме цій складовій курсу. Окрім переліку питань та списку рекомендованих джерел і літератури, пропоноване видання містить вказівки, на які аспекти та проблемні моменти необхідно звернути увагу, розкриваючи той чи інший пункт. Наприкінці публікації наведено перелік теоретичних питань, які виносяться на іспит.

© Б. Сипко, 2019

© Львівський національний університет імені Івана Франка

ГЕОПОЛІТИЧНЕ СТАНОВИЩЕ НА ЗАХОДІ ПІСЛЯ ВІДЕНСЬКОГО КОНГРЕСУ

Семінарське заняття № 1

1. Принципи легітимізму Шарля-Моріса Талейрана та їх вплив на геополітичне становище Європи після Віденського конгресу
2. Створення та перші кроки Священного союзу
3. Формування зовнішньополітичної стратегії США у 1812–1823 рр. “Доктрина Монро”

Рекомендована література:

Джерела

Хрестоматия по истории международных отношений. Книга 3: Новое время / Сост. Д. Кузнецов. – Благовещенск, 2013. – С. 206–219; с. 315–318.

История Германии: учебное пособие: в 3 тт. / Под общ. ред. Б. Бонвеча. – М.: КДУ, 2008. – Т. 3: Документы и материалы. – С. 221–222.

Література:

Борисов Ю. Шарль Морис Талейран. Политическая биография. – М. : Международные отношения, 1989. – 328 с.

Всемирная история в 6 томах. Т. 5: Мир в XIX веке: на пути к индустриальной цивилизации. – М. : Наука, 2014. – 940 с.

Дебидур А. Дипломатическая история Европы от Венского до Берлинского конгресса (1814-1878). Т. 1: Священный союз. – М., 1947. – 482 с.

Дейвіс Н. Європа: Історія / Норман Дейвіс [пер. з англ. П. Таращука]. – Київ : Основи, 2006. – 1464 с.

История Европы. Т. 5. От Французской революции конца XVIII века до Первой мировой войны. – Москва: Наука, 2000. – 676 с.

Согрин В. Идеология в американской истории: от отцов-основателей до конца XIX века / Владимир Согрин. – Москва: Наука, 1995. – 238 с.

Тіндалл Дж. Історія Америки /Дж. Б. Тіндалл, Е. Д. Шай [пер. з англ. Л. Притула, Г. Сташків, О. Щур]. – Львів : Літопис, 2010. – 904 с.

История Германии: учебное пособие: в 3 тт. / Под общ. ред. Б. Бонвеча. – М.: КДУ, 2008. – Т. 1: С древнейших времен до создания Германской империи. – 544 с.

Хобсбаум Э. Век революции. Европа 1789–1848 / Эрик Хобсбаум [пер. с англ. Л. Якуниной]. – Ростов-на-Дону : Изд-во “Феникс”, 1999. – 480 с.

Шедивы Я. Меттерних против Наполеона / Ярослав Шедивы [пер. К. Н. Никифоровой]. – М. : Международные отношения, 1991. – 272 с.

Методичні рекомендації:

Висвітлення **першого питання** можна розпочати з короткої характеристики постаті Шарля-Моріса Талейрана. Пригадайте з попереднього курсу (Історія країн Західної Європи та Північної Америки XV – початку XIX ст.) основні рішення, які було прийнято на Віденському конгресі. З’ясуйте, чому французький дипломат запропонував на Віденському конгресі принцип *легітимізму*, суть якого полягала у визнанні легітимною тієї влади, що мала законні спадкові права та поважала громадську думку. Наскільки рішення Віденського конгресу відповідали принципам легітимізму? Доки, на Вашу думку, продовжував діяти принцип легітимізму?

У **другому питанні** з’ясуйте, за яких умов 26 вересня 1815 р. сформувався Священний союз, і які завдання перед ним ставили його засновники. Правителі яких європейських держав і чому не увійшли до цього об’єднання? Як складалася співпраця правителів у рамках Священного союзу? Прокоментуйте тезу французького історика Антонена Дебідюра, що кожен з його учасників погоджувався боротися зі спільним ворогом лише у зручні для нього час, місце і відповідно до приватних інтересів.

Охарактеризуйте чотири конгреси Священного союзу (Аахенський 1818 р., Троппауський 1820 р., Ляйбахський 1820-1821 рр. і Веронський 1822 р.) за схемою:

1. Причини скликання;
2. Учасники та їх пропозиції. Контраверсійні питання;
3. Основні рішення.

Чи погоджуєтеся Ви з тим, що *основними принципами* Священного союзу були: легітимізм, рівновага, втручання у справи інших держав, особливо якщо існувала загроза революційних подій? Обґрунтуйте Вашу позицію.

Як Ви гадаєте, чому Веронський конгрес став останнім зібранням Священного союзу? Зверніть увагу на те, що в історіографії побутують різні версії дати припинення діяльності Священного союзу: по-перше, 1825 р. – смерть ідейного натхненника російського імператора Александра I, по-друге, 1827 р. – розходження у “грецькому питанні” (договір Сполученого та Французького королівства та Російської імперії, до підписання якого Австрійську імперію та Пруське королівство не запросили), по-третє, 1848 р. – початок епохи Революції.

Розгляд **третього питання** розпочніть з аналізу розвитку зовнішньополітичної стратегії США від початку війни 1812 р. (“другої війни за незалежність”, англо-американської війни) до прийняття доктрини Джеймса Монро. Поміркуйте, які події спровокували відоме звернення до Конгресу президента Сполучених Штатів Америки Джеймса Монро від 2 грудня 1823 р., в якому глава держави сформулював зовнішньополітичну доктрину, яка в 1852 р. отримала назву “*доктрина Монро*”? Проаналізуйте основні положення цієї доктрини. Яким терміном можна окреслити її суть? Доки США дотримувалися “доктрини Монро”?

МІЖ “РЕВОЛЮЦІЄЮ” Й “ДАВНІМ ПОРЯДКОМ”: ПОШУК АЛЬТЕРНАТИВИ

Семінарське заняття № 2

1. “Англійська демократія” за Бенджаміном Дізраелі
2. Сутність “принципу невтручання” за Джоном Стюартом Міллем
3. “Обов’язки перед країною” Джузеппе Мацціні
4. “Маніфест комуністичної партії” Карла Маркса і Фрідріха Енгельса

Джерела, обов’язкові для прочитання:

1. Дізраелі Б. Англійська демократія // Консерватизм: Антологія. 2-ге вид. / Упоряд. О. Проценко, В. Лісовий. – К. : ВД “Простір”, “Смолоскип”, 2008. – С. 8–12.

2. Дізраелі Б. Захист національних традицій // Консерватизм: Антологія. 2-ге вид. / Упоряд. О. Проценко, В. Лісовий. – К. : ВД “Простір”, “Смолоскип”, 2008. – С. 538–544.

3. Дізраелі Б. Консервативна концепція рівності // Консерватизм: Антологія. 2-ге вид. / Упоряд. О. Проценко, В. Лісовий. – К. : ВД “Простір”, “Смолоскип”, 2008. – С. 749–750.

4. Маркс К., Енгельс Ф. Манифест Коммунистической партии // <https://www.marxists.org/russkij/marx/1848/manifesto.htm>

5. Мацціні Дж. Обов’язки перед країною // Націоналізм: Антологія. 2-ге вид. / Упоряд. О. Проценко, В. Лісовий. – К. : ВД “Простір”, “Смолоскип”, 2006. – С. 18–33.

6. Мілль Дж. Про індивідуальність як один з елементів добробуту // Лібералізм: Антологія. 2-ге вид. / Упоряд. О. Проценко, В. Лісовий. – К. : ВД “Простір”, “Смолоскип”, 2009. – С. 157–170.

7. Мілль Дж. Індивідуальна свобода і межі суверенності індивіда // Лібералізм: Антологія. 2-ге вид. / Упоряд. О. Проценко, В. Лісовий. – К. : ВД “Простір”, “Смолоскип”, 2009. – С. 436–453.

8. Мілль Дж. Про підстави та межі *laissez-faire*, або принципу невтручання // Лібералізм: Антологія. 2-ге вид. / Упоряд. О. Проценко, В. Лісовий. – К. : ВД “Простір”, “Смолоскип”, 2009. – С. 652–670.

МІЖ “РЕВОЛЮЦІЄЮ” Й “ДАВНІМ ПОРЯДКОМ”: ПОШУК АЛЬТЕРНАТИВИ

Семінарське заняття № 3

1. Конституційна хартія 1814 р. Французька монархія в період Реставрації Бурбонів
2. Створення та політичний розвиток Королівства Об'єднаних Нідерландів у першій половині XIX ст.
3. Італійські держави після Віденського конгресу

Рекомендована література:

Джерела:

Гарібальди Дж. Мемуари / Джузеппе Гарібальди. – М. : Издательство “Наука”, 1966. – 468 с.

Хрестоматія по новій історії 1789-1870 / Сост. А. Ефимов. – М., 1941. – С. 158–159.

Charte Constitutionnelle du 4 juin 1814 [En ligne]. – URL : <http://www.conseil-constitutionnel.fr/conseil-constitutionnel/francais/la-constitution/les-constitutions-de-la-france/charte-constitutionnelle-du-4-juin-1814.5102.html>

Constitutional Charter of 1814 // http://www.napoleon-series.org/research/government/legislation/c_charter.html

Література:

Всемирная история в 6 томах. Т. 5: Мир в XIX веке: на пути к индустриальной цивилизации. – М. : Наука, 2014. – 940 с.

Дейвіс Н. Європа: Історія / Норман Дейвіс [пер. з англ. П. Тарашука]. – Київ : Основи, 2006. – 1464 с.

История Европы. Т. 5. От Французской революции конца XVIII века до Первой мировой войны. – Москва: Наука, 2000. – 676 с.

История Франции / Под ред. Ж. Карпантье [пер. с франц. М. Некрасова]. – Санкт-Петербург : Евразия, 2008. – 607 с.

Канделоро Дж. История современной Италии. Т. 2 : От Реставрации

до Национальной революции [пер. с итал. В. Бондарчука]. – М. : Издательство Иностранной Литературы, 1961. – 572 с.

Кареев Н. Политическая история Франции в XIX веке. – С.-Петербург, 1902. – 800 с.

Перцевъ В. Италия въ XIX вѣкѣ. Исторический очеркъ. – М. : Акционерное Общество “Универсальная библиотека”, 1917. – 40 с.

Рохау А. История Франции отъ низвержения Наполеона до восстановления империи. – Санкт-Петербургъ, 1865. – 382 с.

Сказкин С. История Италии. Т. 2. – Москва: “Наука”, 1970. – 602 с.

Хобсбаум Э. Век революции. Европа 1789–1848 / Эрик Хобсбаум [пер. с англ. Л. Якуниной]. – Ростов-на-Дону : Изд-во “Феникс”, 1999. – 480 с.

Шатохина-Мордвинцева Г.А. История Нидерландов: учебное пособие для вузов / Г. А. Шатохина-Мордвинцева. – Москва: Дрофа, 2007. – 510 с.

Histoire de la France des origines à nos jours / Sous la dir. de G. Duby. – Paris : Larousse, 1999. – P. 584–616.

Miquel P. Histoire de la France de Vercingétorix à Charles de Gaulle / Pierre Miquel. Paris : Librairie Arthème Fayard, 1976. – 632 p.

Методичні рекомендації:

При підготовці до **першого питання** варто звернути увагу на умови, в яких приймалася Конституційна хартія 1814 р. (становище Франції на зовнішньополітичній арені, внутрішньополітична ситуація після першого зречення Наполеона Бонапарта). Сам документ (необхідно ознайомитися із повним текстом) доцільно аналізувати за схемою:

1. Хто розробляв?
2. Чи були альтернативні проекти?
3. Основні положення
4. Історичне значення нормативно-правового акту
5. Чому Хартія датована дев'ятнадцятим роком правління Людовіка XVIII?

При подальшому розгляді питання з'ясуйте, чим і чому відрізнялися т. зв. “перша” та “друга” Реставрація Бурбонів. Дайте коротку характеристику внутрішньої політики Людовіка XVIII, виокреміть основні здобутки та невдачі.

Кого і чому називали “королем-єпископом”? Що таке “мільярд емігрантів”? Порівняйте внутрішню політику Карла X та його попередника. Встановіть мотивацію уряду Жюля де Поліньяка до початку завоювання Алжиру.

Підсумовуючи питання, поміркуйте, чи можна розглядати період Реставрації Бурбонів лише як прояв політичної реакції, чи як еволюцію колись абсолютної монархії під впливом ідей і наслідків Революції?

При розгляді **другого питання** пригадайте умови, за яких у XVI ст. формувалася Республіка Об'єднаних провінцій Нідерландів. Хто такі “статхаудери” (штатгальтери)? Коротко охарактеризуйте державно-політичні перипетії у Нідерландах періоду Французької революції та Наполеонівських воєн (Батавська республіка, Голландське королівство, включення до складу Французької імперії). Які рішення прийняв Віденський конгрес щодо Нідерландських земель? Які завдання поклалися на новостворену державу? Чому там було встановлено монархію? Яка династія прийшла до влади? Яким був статус Великого герцогства Люксембург? Яка держава лобювала інтереси цього королівства?

Розгляньте, якою була політична система новоутвореної монархії. Де збиралися Генеральні штати? З яких палат вони склалися? Встановіть, коли і чому Вільгельм I зрікся престолу на користь свого сина Вільгельма II. Коли було оприлюднено нову Конституцію, хто очолював комісію укладачів? Визначте основні положення Конституції 1848 р. Чому, на Вашу думку, на Сполучене королівство Нідерландів не поширилася “Весна народів”? Кому новий монарх Вільгельм III (1849-1890) доручив створити перший відповідальний уряд? Чи була в кабміні посада першого міністра? Назвіть основні нідерландські політичні партії першої половини XIX ст. і окресліть їхні програми.

Висвітлення **третього питання** доцільно розпочати із розгляду становища італійських земель у період Французької революції та Наполеонівських воєн. Порівняйте відмінності політичного статусу й економічного становища різних адміністративних одиниць. Чи мали реформи французів наслідки для подальшого розвитку італійських земель?

Які рішення прийняв Віденський конгрес щодо італійських земель? Скільки держав на території Італії було утворено згідно рішень Віденського конгресу? Які італійські території безпосередньо відійшли Австрійській імперії? Внаслідок чого невеликі держави Центральної Італії перебували

в австрійській сфері впливу? Порівняйте політичні системи і соціально-економічний розвиток різних італійських держав. Основний акцент зробіть на Сардинському королівстві (П'ємонті). З'ясуйте, чи було оголошено власність, набуту в період наполеонівської окупації, незаконною? Чи визнала церква, проведену раніше, націоналізацію свого майна? Хто з італійських правителів і чому не увійшов до складу Священного союзу?

Підсумовуючи заняття, порівняйте політичні процеси, які відбувалися у Франції, Нідерландах й італійських державах після Віденського конгресу. Чи можна говорити про процеси Реставрації у всіх країнах?

МІЖ “РЕВОЛЮЦІЄЮ” Й “ДАВНІМ ПОРЯДКОМ”: ПОШУК АЛЬТЕРНАТИВИ

Семінарське заняття № 4

1. Конституційне (ліберальне) триріччя 1820–1823 рр. в Іспанії
2. Ліберальні виступи 1820-х рр. в Італії
3. Суспільно-політичні рухи в німецьких державах у першій третині XIX ст.

Рекомендована література:

Джерела:

Гарібальди Дж. Мемуари / Джузеппе Гарібальди. – М.: Издательство “Наука”, 1966. – 468 с.

История Германии: учебное пособие: в 3 тт. / Под общ. ред. Б. Бонвеча. — М.: КДУ, 2008. — Т. 3: Документы и материалы. — С. 221–229.

Література:

Всемирная история в 6 томах. Т. 5: Мир в XIX веке: на пути к индустриальной цивилизации. – М.: Наука, 2014. – 940 с.

Дейвіс Н. Європа: Історія / Норман Дейвіс [пер. з англ. П. Таращука]. – Київ: Основи, 2006. – 1464 с.

История Европы. Т. 5. От Французской революции конца XVIII века до Первой мировой войны. – Москва: Наука, 2000. – 676 с.

История Германии: учебное пособие: в 3 тт. / Под общ. ред. Б. Бонвеча. – М.: КДУ, 2008. — Т. 1: С древнейших времен до создания Германской империи. — 544 с.

Канделоро Дж. История современной Италии. Т. 2: От Реставрации до Национальной революции [пер. с итал. В. Бондарчука]. – М.: Издательство Иностранной Литературы, 1961. – 572 с.

Кауфман Г. Политическая история Германии в XIX веке. – С.-Петербург, 1909. – 696 с.

Кингъ Б. Історія об'єднання Італії / Болтонъ Кингъ [пер. с англ. Н. Кончевской]. – М.: Издание С. Скимунта, 1901. – 430 с.

Ковальская М. Движение карбонариев в Италии 1808–1821 гг. – М.: Издательство “Наука”, 1971. – 268 с.

Пискорский В. История Испании и Португалии. – Санкт-Петербург, 1909. – 282 с.

Пожарская С. Революция 1820–1823 гг. в Испании // Латинская Америка в исторической ретроспективе XVI– XIX вв. – 1994. – С. 151–157.

Сказкин С. История Италии. Т. 2. – Москва: Наука, 1970. – 602 с.

Тарле Е. История Италии в новое время. – С.-Петербург: Типография Акц. Общ. Брокгаузъ-Ефронъ, 1901. – 190 с.

Хобсбаум Э. Век революции. Европа 1789–1848 / Эрик Хобсбаум [пер. с англ. Л. Якуниной]. – Ростов-на-Дону: Изд-во “Феникс”, 1999. – 480 с.

Методичні рекомендації:

Розгляд **першого питання** розпочніть із короткої характеристики становища Іспанії періоду Наполеонівських воєн. Який вплив на розвиток національної свідомості іспанців мала антифранцузька війна 1808–1813 рр.? Чому саме Іспанію вважають батьківщиною лібералізму? Вкажіть основні положення Кадіської конституції 1812 р. (непоганий аналіз цього нормативно-правового акту є у другому додатку книги В. Піскорського).

Поміркуйте, чи врахував іспанський монарх Фернандо VII (1808–1833) після повернення у Мадрид зміни у політичній культурі своїх підданих. Хто такі “сервільєси”, “модерадос”, “екзальтадос”? Виокреміть основні причини революційного виступу 1820 р. Чи мали події в колишніх іспанських колоніях вплив на метрополію? Що таке “пронунсіаменто”?

Події ліберального триріччя 1820–1823 рр. можна аналізувати за схемою:

1. Основні дійові особи та соціальна база
2. Вимоги й ідеологічна база
3. Хід подій.

Як реагував на відновлення конституційного режиму Фернандо VII? Коротко пригадайте, якою була реакція міжнародної спільноти на ліберальне триріччя. Виокреміть основні причини невдач ліберального триріччя.

Висвітлення **другого питання** розпочніть із встановлення причин невдоволення італійського населення, а, відповідно, й появи опозиційних організацій. Зверніть увагу на символіку, програмні засади, цілі та методи

діяльності карбонаріїв. Якою була чисельність карбонаріїв в італійських землях напередодні 1820 р.?

При розгляді ліберальних виступів основну увагу зверніть на події у Сардинському королівстві та Королівстві обох Сицилій (Неаполітанському королівстві). Прокоментуйте тезу *“В Італії армія послідувала за народом, а не народ за армією”*. У якому місті й коли розпочалася Неаполітанська революція? Чи погодився Фердинанд I на введення Конституції 1812 р.? Що було основним лейтмотивом повстання на Сицилії? Як поставилися неаполітанські революціонери до повстання у Палермо? Під яким приводом Фердинанд I вирушив на Ляйбахський конгрес Священного союзу? Коли австрійські війська вторглися в Неаполь?

Якими були основні гасла революціонерів у Сардинському королівстві й Ломбардії? Коли розпочалися виступи у П'ємонті? Хто мав очолити революційних рух у Північній Італії? Коротко окресліть подальший хід подій. Доки австрійські окупаційні війська залишалися в Турині?

Поміркуйте, чи мали б ліберальні революції шанс на успіх, якби не втручалися Священний союз і Австрійська імперія.

Переходячи до **третього питання** проаналізуйте, яким було становище німецьких земель після Наполеонівських воєн. Який проект вирішення “німецького питання” на Віденському конгресі запропонувала Пруссія? Як до нього поставилася Австрія? Чому відхилили? Які рішення прийняв Віденський конгрес щодо німецьких держав? Що являв собою Німецький союз? Чи передбачав Союзний акт введення Конституцій у німецьких державах? Охарактеризуйте причини прийняття і характер Конституцій малих німецьких держав. Зверніть увагу на політичні процеси у Пруссському королівстві. З'ясуйте, коли у Пруссії діяла конституційна комісія? Чому її було розпущено? Поясніть причини проведення та вкажіть ініціаторів Карлсбадської конференції 1819 р. З якою метою було створено Майнцьку центральну комісію? У чому суть Заключного акту, прийнятого у 1820 р. у Відні? Розгляньте, якою була реакція німецького населення на проаналізовані Вами вище політичні перетворення. Яка соціальна група була найактивнішою у першій третині XIX ст.? Аргументовано обґрунтуйте, чи могли і були поширені ліберальні рухи у німецьких землях до початку 1830-х рр.?

МІЖ “РЕВОЛЮЦІЄЮ” Й “ДАВНІМ ПОРЯДКОМ”: ПОШУК АЛЬТЕРНАТИВИ

Семінарське заняття № 5

1. Внутрішня і зовнішня політика Липневої монархії у Франції
2. Революція 1830 р. й проголошення незалежної Бельгії
3. Суспільно-політичні рухи 30-40-х рр. у Британії. Чартизм

Рекомендована література

Джерела:

Хрестоматія по новій історії 1789–1870 / Сост. А. Ефимов. – М., 1941. – С. 184–190; 194–195.

Хрестоматія по історії Нового часу країн Європи і Америки. Книга 1: Внутрішньополітичне розв'язання. Частина 2: ХІХ століття / Сост. Д. Кузнецов. – Благовещенск, 2010. – С. 5–13.

Література:

Айзенштат М.П. Британія Нового часу. Політична історія: навчальний посібник / М. П. Айзенштат. – Москва: КДУ, 2007. – 204 с.

Всемирная історія в 6 томах. Т. 5: Мир в ХІХ столітті: на шляху до індустріальної цивілізації. – М.: Наука, 2014. – 940 с.

Дейвіс Н. Європа: Історія / Норман Дейвіс [пер. з англ. П. Таращука]. – Київ: Основи, 2006. – 1464 с.

Історія Європи. Т. 5. Від Французької революції кінця ХVІІІ століття до Першої світової війни. – Москва: Наука, 2000. – 676 с.

Історія Франції / Під ред. Ж. Карпантьє [пер. з франц. М. Некрасова]. – Санкт-Петербург: Евразія, 2008. – 607 с.

Кареев Н. Політична історія Франції в ХІХ столітті. – С.-Петербург, 1902. – 800 с.

Мовчан С. П., Кипаренко Г. М. Велика Британія: географія, історія, культура. – Львів: ПАІС, 2012. – 496 с.

Намазова С. Бельгійська революція 1830 року. – Москва: “Наука”, 1979. – 176 с.

Рохау А. Історія Франції від низверження Наполеона до відновлення імперії. – Санкт-Петербург, 1865. – 382 с.

Сухий О. Історія Бельгії / Олексій Сухий. – Львів : ЛА “Піраміда”, 2005. – 260 с.

Тревельян Дж.М. Історія Англії от Чосера до королеви Вікторії [пер. с англ. А. Крушинської, К. Татарінової]. – Смоленск, Русич, 2001. – 624 с.

Хобсбаум Э. Век революції. Європа 1789–1848 / Эрик Хобсбаум [пер. с англ. Л. Якуниной]. – Ростов-на-Дону : Изд-во “Феникс”, 1999. – 480 с.

Шатохіна-Мордвінцева Г.А. Історія Нідерландов: учебное пособие для вузов / Г. А. Шатохіна-Мордвінцева. – Москва: Дрофа, 2007. – 510 с.

Demoulin R. Les journées de septembre 1830 à Bruxelles et en province / Robert Demoulin. – Presses universitaires de Liège, 1934. – 280 p. [En ligne]. – URL : <http://books.openedition.org/pulg/1205>

Miquel P. Histoire de la France de Vercingétorix à Charles de Gaulle / Pierre Miquel. Paris : Librairie Arthème Fayard, 1976. – 632 p.

Методичні рекомендації:

Розгляд **першого питання** розпочніть із аналізу Ордонансів Карла X від 27 липня 1830 р. Детально висвітліть Революцію Трьох славетних днів за схемою:

1. Причини
2. Керівники й основна соціальна база
3. Перебіг подій
4. Поміркуйте, чому в 1830 р. у Франції не було встановлено республіканський лад?

Зверніть увагу на постать нового короля Луї-Філіпа Орлеанського. Ким він доводився Бурбонам? Що сталося із Карлом X? Що стало основою ідеології нового короля, яким було його ставлення до попередніх правителів (Бурбонів, Наполеона Бонапарта)? Висвітліть ліберальні перетворення, які відбувалися у Франції в період Липневої монархії (виборча реформа 1831 р., освітній закон 1833 р., релігійна політика, становище зі свободою слова, економічна політика). Розгляньте повстання Ліонських ткачів 1834 р. у контексті економічного лібералізму, а не марксизму. Які зміни відбувалися у промисловому розвитку Франції періоду Липневої монархії?

Охарактеризуйте зовнішню політику Луї-Філіпа. Як нового короля сприйняли на зовнішньополітичній арені? Поміркуйте, чому період Липневої монархії у французькій історіографії вважають часом відновлення колоніальної експансії.

Розпочинаючи доповідь із **другого питання**, коротко пригадайте перипетії із бельгійськими землями у період Французької революції та Наполеонівських воєн (незалежні З'єднані Бельгійські провінції, включення до складу Франції у 1795 р.). Які наслідки для бельгійського населення і земель мало перебування у складі революційної, а згодом наполеонівської Франції? Прокоментуйте рішення Віденського конгресу щодо бельгійських земель. Чому, на Вашу думку, не було відновлено бельгійську державність?

Розгляньте, яким було становище бельгійських земель у складі Сполученого королівства Нідерландів. Виокреміть основні причини невдоволення бельгійців. Проаналізуйте політичні процеси у бельгійських землях у 20-х рр. XIX ст. (формування політичних партій, суть ліберально-католицького консенсусу 1828 р.). Які зрушення відбувалися в економічному житті?

Поміркуйте, які фактори (внутрішні чи зовнішні) стали визначальними для початку революції 1830 р., аргументуйте свою позицію. Охарактеризуйте визначальні події Бельгійської революції 1830 р.:

1. Брюссельське повстання
2. Делегація до Вільгельма I
3. Проголошення незалежності Бельгії
4. Прийняття Конституції (висвітліть основні положення).

Якою була міжнародна реакція на події у бельгійських землях? Які рішення прийняла Лондонська конференція? Опишіть перипетії довкола Великого герцогства Люксембург. Коли Сполучене королівство Нідерландів визнало незалежність Бельгійського королівства? Хто претендував на бельгійський престол? Дайте характеристику постаті першого бельгійського короля Леопольда Саксен-Кобурзького.

У **третьому питанні** перш аніж перейти до аналізу чартизму окресліть суспільно-політичну ситуацію у першій третині XIX ст. Коротко охарактеризуйте інші суспільно-політичні рухи:

1. Аболіціоністський
2. За скасування хлібних законів і свободу торгівлі
3. За виборчу реформу.

Чартистський рух можна аналізувати за схемою:

1. Причини появи
2. Керівники й основна соціальна база.
3. Течії у чартизмі
4. Шість основних вимог чартистів (обов'язково ознайомтесь із програмними документами цього руху)
5. Методи діяльності. Суть петиційних кампаній
6. Основні етапи чартистського руху
7. Результати.

Поміркуйте, чому у Великобританії у 1830-х рр., на відміну від Франції, Бельгії і частини італійських держав не відбулося революції.

РЕВОЛЮЦІЇ 1848–1849 рр. (“ВЕСНА НАРОДІВ”)

Семінарське заняття № 6

1. Особливості Революції 1848 р. у Франції. Проголошення Другої республіки

2. Революційні події в німецьких землях. Діяльність загальнонімецьких Установчих зборів у Франкфурті в 1848–1849 рр.

3. Революційні повстання в Італії у 1848–1849 рр.

Джерела:

Гарибальди Дж. Мемуари / Джузеппе Гарибальди. – М.: Издательство “Наука”, 1966. – 468 с.

История Германии: учебное пособие: в 3 тт. / Под общ. ред. Б. Бонвеча. – М.: КДУ, 2008. — Т. 3: Документы и материалы. – С. 230–236.

Хрестоматия по новой истории 1789–1870 / Сост. А. Ефимов. – М., 1941. – С. 202–204; 208–209; 214–215; 253–262.

Хрестоматия по истории Нового времени стран Европы и Америки. Книга 1: Внутривосточное развитие. Часть 2: XIX век / Сост. Д. Кузнецов. – Благовещенск, 2010. – С. 91–120.

Хрестоматия по истории международных отношений. Книга 3: Новое время / Сост. Д. Кузнецов. – Благовещенск, 2013. – С. 219–226.

Література:

Всемирная история в 6 томах. Т. 5: Мир в XIX веке: на пути к индустриальной цивилизации. – М.: Наука, 2014. – 940 с.

Дебидур А. Дипломатическая история Европы от Венского до Берлинского конгресса (1814–1878). Т. 2: Революция. – М., 1947. – С. 7–49.

Дейвис Н. Європа: Історія / Норман Дейвіс [пер. з англ. П. Таращука]. – Київ: Основи, 2006. – 1464 с.

Европейские революции 1848 года. “Принцип национальности” в политике и идеологии. – М.: Индрик, 2001. – 456 с.

История Европы. Т. 5. От Французской революции конца XVIII века до Первой мировой войны. – Москва: Наука, 2000. – 676 с.

История Германии: учебное пособие: в 3 тт. / Под общ. ред. Б.

Бонвеча. – М.: КДУ, 2008. — Т. 1: С древнейших времен до создания Германской империи. — 544 с.

История Франции / Под ред. Ж. Карпантье [пер. с франц. М. Некрасова]. – Санкт-Петербург : Евразия, 2008. – 607 с.

Канделоро Дж. История современной Италии. Т. 3 : Национальная революция [пер. с итал. Ю. Фридмана]. – М. : Издательство Иностранной Литературы, 1962. – 632 с.

Кауфман Г. Политическая история Германии в XIX веке. – С.-Петербург, 1909. – 696 с.

Рохау А. История Франции от низвержения Наполеона до восстановления империи. – Санкт-Петербург, 1865. – 382 с.

Сказкин С. История Италии. Т. 2. – Москва: Наука, 1970. – 602 с.

Србняк І. Італія / Italia: короткий нарис історії. Навч. посібник. – К. : Науково-дослідний центр орієнталістики імені Омеляна Пріцака НаУКМА, 2011. – 205 с.

Тарле Е. История Италии в новое время. – С.-Петербург : Типография Акц. Общ. Брокгаузъ-Ефронъ, 1901. – 190 с.

Хобсбаум Э. Век революции. Европа 1789–1848 / Эрик Хобсбаум [пер. с англ. Л. Якуниной]. – Ростов-на-Дону : Изд-во “Феникс”, 1999. – 480 с.

Miquel P. Histoire de la France de Vercingétorix à Charles de Gaulle / Pierre Miquel. Paris : Librairie Arthème Fayard, 1976. – 632 p.

The New Cambridge Modern History. Vol. X: The Zenith of European Power 1830–70 / Edited by J. P. T. Bury. – Cambridge: Cambridge University Press, 1960. – P. 389–415.

Методичні рекомендації:

Розгляд **першого питання** розпочніть із виокремлення факторів, які в лютому 1848 р. спричинили революційний вибух у Франції. Поміркуйте, чому французькі опозиціонери використовували таку форму “боротьби” як бенкети. Детально проаналізуйте події 22–26 лютого 1848 р.: чи були спроби порозуміння між Луї-Філіпом і лібералами? Якою була роль у подіях Франсуа Гізо? Поясніть, чому Луї-Філіп зрікся престолу на користь свого онука графа Паризького, які наслідки це мало у майбутньому? Опишіть склад сформованого тимчасового уряду. Проаналізуйте основні

здобутки лютневої революції у Франції (загальне виборче право, право на роботу, безкоштовна освіта, скасовано рабство у колоніях). З якою метою 26 лютого 1848 р. було утворено національні майстерні? Яке значення мало утворення окремого міністерства праці? Чому попри всі нововведення Другу республіку називали “фіскальною”?

Опишіть перші парламентські вибори на основі загального виборчого права чоловіків. Чи всі політичні партії підтримали їх проведення? Зверніть увагу, коли офіційно було проголошено про утворення Другої республіки. Відкидаючи соціалістичний популізм, поміркуйте над причинами червеного повстання у Парижі. Чи заслужено, на Вашу думку, генерала Кавеньяка називали “м’ясником червня”? Простежте політичні процеси у “найкоротшій” французькій республіці. Охарактеризуйте Конституцію від 12 листопада 1848 р. Розгляньте президентські вибори грудня 1848 р. (кандидати і їх передвиборчі програми, методи агітації, хід голосування, результати).

Проаналізуйте зміни, які відбувалися у політичному житті Другої республіки у 1850–1851 рр. Виокреміть фактори, які сприяли успішному прононсіаменту Луї-Наполеона Бонапарта. Наголосіть, що особиста влада майбутнього імператора Наполеона III утверджувалася поетапно. Подій після 2 грудня 1852 р. не аналізуйте.

У **другому питанні** зверніть увагу на відмінності між лютневою французькою та березневою німецькою революціями. Виокреміть основні положення Мангеймської (Баденської) петиції. Розгляньте хід революційних подій у Прусьському королівстві. Яку роль у них відіграв Фрідріх Вільгельм IV? В яких обставинах король видав Маніфест від 18 березня 1848 р.? (текст Хрестоматія по истории Нового времени стран Европы и Америки. Книга 1: Внутривполитическое развитие. Часть 2: XIX век / Сост. Д. Кузнецов. – Благовещенск, 2010. – С. 105–106). Охарактеризуйте політику урядів Кампаузена та Ганземана. Поміркуйте, чи можна порівнювати інтервенцію, здійснену у Рим у липні 1849 р. французьким генералом Удіно, та пруські військові дії на території данських Шлезвіга і Гольштейну в 1848–1850 рр.?

Уважно простежте роботу загальнонімецьких Установчих зборів, які відкрилися у травні 1848 р. у м. Франкфурт-на-Майні на зміну передпарламенту, що засідав із 31 березня по 3 квітня. Поясніть значення термінів “Паульскірхе”, “професорський парламент”. Які основні проблеми

перешкождали результативній роботі Франкфуртського парламенту? Якою була позиція загальнонімецького парламенту до шлезвіг-гольштейнського питання? Проаналізуйте текст імперської Конституції від 28 березня 1849 р. (згадана хрестоматія с. 106–115). Чому вона так і не вступила в дію? Які мотиви не дозволили прусському королю погодитися на імперську корону? Якою була подальша доля Франкфуртського парламенту?

Розгляд **третього питання** розпочніть зі з'ясування такого історичного парадоксу: історики відраховують початок “Весни народів” від лютневої революції у Франції в той час, як перші виступи відбулися ще в січні 1848 р. на Сицилії? Якою була роль Великобританії у перших італійських заворушеннях?

Порівняйте революційні рухи у Північній, Центральній і Південній Італії. Поясніть терміни “міланський сигарний бунт”, “п’ять днів Мілану”, “король Бомба”. Чи можна говорити про “парад конституцій”? Обов’язково охарактеризуйте основні положення Альбертинського статуту від 4 березня 1848 р., оскільки згодом цей конституційний акт буде поширено на об’єднане Італійське королівство. Зверніть увагу, що 23 березня 1848 р. розпочалася т. зв. Перша війна за незалежність Італії 1848–1849 рр. Наскільки успішною була співпраця різних італійських армій? Виокреміть основні причини поразок Карла-Альберта. Порівняйте Римську та Венеційську республіки. Чи мали ці державні утворення шанс на майбутнє, якби не було зовнішнього втручання?

Підсумовуючи заняття, виокреміть досягнення і прорахунки часів “Весни народів” у Франції, німецьких та італійських землях.

ОБ'ЄДНАННЯ ІТАЛІЇ

Семінарське заняття № 7

1. Національна політика Сардинського королівства у 1849–1859 рр.
2. *Fate presto!* : утворення Італійського королівства у 1859–1861 рр.
3. Завершення національного об'єднання у 1866–1870 рр.

Джерела:

Гарібальди Дж. Мемуари / Джузеппе Гарібальди. – М. : Издательство “Наука”, 1966. – 468 с.

Хрестоматія по новій історії 1789–1870 / Сост. А. Ефимов. – М., 1941. – С. 311–312; 315–318; 319–321.

Хрестоматія по історії Нового часу країн Європи і Америки. Книга 1: Внутріполітичне розв'язання. Частина 2: ХІХ століття / Сост. Д. Кузнецов. – Благовещенск, 2010. – С. 266–271.

Хрестоматія по історії міжнародних стосунків. Книга 1: Нове час / Сост. Д. Кузнецов. – Благовещенск, 2013. – С. 272–274.

Література:

Варварцев М. Джузеппе Мадзіні, мадзінізм і Україна. – Київ: Університетське видавництво Пульсарі, 2005. – 304 с.

Всемирная история в 6 томах. Т. 5: Мир в ХІХ столітті: на шляху к індустріальної цивілізації. – М. : Наука, 2014. – 940 с.

Дебидур А. Дипломатическа історія Європи від Венського до Берлінського конгресу (1814–1878). Т. 2: Революція. – М., 1947. – 544 с.

Дейвіс Н. Європа: Історія / Норман Дейвіс [пер. з англ. П. Тарашука]. – Київ : Основи, 2006. – 1464 с.

Історія Європи. Т. 5. Від Французької революції кінця ХVІІІ століття до Першої світової війни. – Москва: Наука, 2000. – 676 с.

Канделоро Дж. Історія сучасної Італії. Т. 4 : Від Національної революції до Об'єднання [пер. с італ. К. Георгієвської, Ю. Фрідмана]. – М. : Прогресс, 1966. – 616 с.

Канделоро Дж. Історія сучасної Італії. Т. 5 : Створення єдиного державства 1860–1871 [пер. с італ. В. Бондарчука, Ю. Фрідмана]. – М. : Прогресс, 1971. – 616 с.

Кингъ Б. Исторія объединенія Італіі / Болтонъ Кингъ [пер. с англ. Н. Кончевской]. – М. : Изданіе С. Скирмунта, 1901. – 430 с.

Сабадаш Ю. Гуманістичні виміри епохи Рисорджименто: політика // Гілея: науковий вісник : Збірник наукових праць. –2011. – Вип. 45 (№ 3). – С. 387–392.

Сказкин С. История Италии. Т. 2. – Москва: Наука, 1970. – 602 с.

Срібняк І. Італія / Italia: короткий нарис історії. Навч. посібник. – К. : Науково-дослідний центр орієнталістики імені Омеляна Пріцака НАУКМА, 2011. – 205 с.

Тарле Е. История Италии въ новое время. – С.-Петербургъ : Типографія Акц. Общ. Брокгаузъ-Ефронъ, 1901. – 190 с.

Хобсбаум Э. Век капитала. 1848–1875 / Эрик Хобсбаум [пер. с англ. Л. Якуниной]. – Ростов-на-Дону : Изд-во “Феникс”, 1999. – 480 с.

Языкова В. Пий IX: от “папы-либерала” к “узнику” либерального государства // Вестник Литературного института. – 2013. – № 2. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://litinstitut.ru/uploads/Vestnik/vestnikli_2_2013.pdf

Языкова В. К. Б. Кавур и “римский вопрос”. 1860–1861 годы // Новая и новейшая история. – 2007. – № 4. – С. 172–181.

Языкова В. Камилло Кавур – человек “золотой середины” // Вестник Европы. – 2006. – Том XVII. – С. 151–156.

Методичні рекомендації:

Перше питання розпочніть із розгляду становища Сардинського королівства після поразки у Першій війні за незалежність. Якими були його внутрішньо-політична, соціально-економічна ситуації, позиція на міжнародній арені? Чи контрастувало становище Сардинського королівства з іншими італійськими державами? Охарактеризуйте політику глави уряду Каміло Бенсо ді Кавура (1852–1861), як представника поміркованого лібералізму (“золотої середини”). Чому, на Вашу думку, П’ємонт, який позиціонував себе центром італійського національно-визвольного руху, не підтримав у 1853 р. повстанців у Мілані, а в 1857 р. на півдні Італії? Посніть мотивацію Віктора-Еммануїла II та К. Б. ді Кавура до вступу у 1855 р. у Кримську війну. Які аспекти італійського питання піднімалися на Паризькому конгресі у лютому–березні 1856 р. Чому не було прийнято

конкретних рішень по Італії? Що в історіографії називають “Пломб’єрською змовою”?

У **другому питанні** встановіть, завдяки чому Кавуру вдалося досягнути невтручання Пруського королівства у військовий конфлікт із Австрійською імперією в 1859 р. (т. зв. Друга війна за незалежність)? Простежте конкретні кроки, які свідчили про французько-сардинське зближення після зустрічі у Пломб’єрі. Які державні форми й устрій пропонував Наполеон III для майбутньої Італії? Чи можна розглядати угоду у Віллафранку (проаналізуйте її умови), як закінчення французько-сардинського консенсусу? Охарактеризуйте плебісцити, які відбувалися в італійських землях (Тоскана, Парма, Модена, Романья; Ніцца, Савойя). Якою була реакція великих держав на італійські події? Як Папа Римський Пій IX поставився до формування Італійського королівства довкола П’ємонту та Савойської династії? Чи визнала міжнародна спільнота приєднання Францією Ніцци та Савойї? Висвітліть роль Джузеппе Гарібальді у справі італійського об’єднання. Чи діяв він у південно-італійській кампанії за погодженням із Віктором-Еммануїлом II та Кавуром? Що сталося з місцевим монархом? Поясніть новий титул Віктора-Еммануїла II – “король Італії милістю Божою і волею нації”. Чому він у березні 1861 р. не змінив порядковий номер на “Віктор-Еммануїл I”, хоч уже був монархом Італії, а не Сардинії? Вкажіть першу столицю об’єднаної Італії. Чи були спроби приєднання Риму?

У **третьому питанні** опишіть процес формування італо-пруського союзу навесні 1866 р. опишіть італійський внесок у перемогу Пруського королівства над Австрійською імперією (т. зв. Третя війна за незалежність). Чому у Венеції було проведено плебісцит? Куди в 1867 р. перенесено столицю Італійського королівства? опишіть перипетії довкола Риму. Чому до 1870 р. з Вічного міста не евакуювалися французькі війська? Окресліть умови, за яких із Риму виведений французький гарнізон. Для чого був потрібен плебісцит? опишіть дії Дж. Гарібальді в умовах франко-пруської війни. На чий стороні він виступив, зважаючи, що французи так довго перешкоджали приєднанню Риму? Як відреагував Пій IX на приєднання Риму до Італійського королівства та перенесення туди столиці? У чому суть “Закону про гарантії”, прийнятого урядом Ланца 13 травня 1871 р.? Чи прийняв їх римський понтифік? Доки в Італійському королівстві діяла папська заборона католикам брати участь у політичному житті країни? Коли італійська влада врешті врегулювала відносини з папами Римськими?

ОБ'ЄДНАННЯ НІМЕЧЧИНИ

Семінарське заняття № 8

1. Боротьба Пруського королівства за гегемонію в німецьких землях. Північнонімецький союз.

2. Утворення Німецької імперії та зміни у співвідношенні сил у світовій політиці

3. Конституція від 4 травня 1871 р.

Джерела:

Бисмарк О. Мысли и воспоминания. В 3-х т. – Москва: Соцэкгиз, 1940–1941.

Хрестоматія по новой истории 1789–1870 / Сост. А. Ефимов. – М., 1941. – С. 322–323; 324–326.

Хрестоматія по истории Нового времени стран Европы и Америки. Книга 1: Внутриполитическое развитие. Часть 2: XIX век / Сост. Д. Кузнецов. – Благовещенск, 2010. – С. 255–266.

Хрестоматія по истории международных отношений. Книга 1: Новое время / Сост. Д. Кузнецов. – Благовещенск, 2013. – С. 275–288.

Література:

Всемирная история в 6 томах. Т. 5: Мир в XIX веке: на пути к индустриальной цивилизации. – М. : Наука, 2014. – 940 с.

Дебидур А. Дипломатическая история Европы от Венского до Берлинского конгресса (1814–1878). Т. 2: Революция. – М., 1947. – 544 с.

Дейвіс Н. Європа: Історія / Норман Дейвіс [пер. з англ. П. Тарашука]. – Київ : Основи, 2006. – 1464 с.

История Европы. Т. 5. От Французской революции конца XVIII века до Первой мировой войны. – Москва: Наука, 2000. – 676 с.

История Германии: учебное пособие: в 3 тт. / Под общ. Ред. Б. Бонвеча. – М.: КДУ, 2008. — Т. 1: С древнейших времен до создания Германской империи. — 544 с.

История Германии: учебное пособие: в 3 тт. /Под общ. Ред. Б. Бонвеча. – М.: КДУ, 2008. – Т. 3: Документы и материалы. – 592 с.

Кауфман Г. Политическая история Германии в XIX веке. – С.-Петербург, 1909. – 696 с.

Петрушев А. Германские канцлеры от Бисмарка до Меркель. – М. : Издательство Московского университета, 2009. – 432 с.

Хобсбаум Э. Век капитала. 1848–1875 / Эрик Хобсбаум [пер. с англ. Л. Якуниной]. – Ростов-на-Дону : Изд-во “Феникс”, 1999. – 480 с.

Чубинский-Надеждин В. Бисмарк. Политическая биография. – М. : Мысль, 1988. – 414 с.

Методичні рекомендації:

При розгляді **першого питання** пригадайте, коли та за яких обставин було утворено Митний союз. Яка держава домінувала в цьому об'єднанні? Наскільки результативним, на Вашу думку, був Митний союз? У контексті цього семінару не доцільно розглядати спроби утворення Німецької імперії, здійснені у 1848–1849 рр., оскільки це вже було здійснено на одному з попередніх занять. Лише роз'ясніть відмінності між “великонімецьким” і “малонімецьким” проектами об'єднання. Прихильниками яких сценаріїв виступали Австрійська імперія та Пруське королівство? Кількома словами згадайте про спроби політичних союзів між німецькими державами (“Унія трьох королів” 1849 р., “Союз чотирьох королівств” 1850 р.).

Зверніть увагу на зміни у керівництві Пруським королівством (1861 р. смерть нерішучого Фрідріха-Вільгельма IV, зішестя на престол Вільгельма I та призначення міністром-президентом Отто фон Бісмарка). Які наслідки мали ці зміни для зовнішньої політики Пруського королівства? Особливу увагу приділіть постаті Отто фон Бісмарка, з'ясуйте за яких обставин він сформував уряд. Скільки років Бісмарк зумів правити Пруссією без прийняття бюджету?

Поміркуйте, чи можна розглядати прусько-австрійську інтервенцію у Шлезвіг, Гольштейн і Лауенберг, як пробу сил пруської армії. Пригадайте, які держави за Лондонським договором 1852 р. виступали гарантами прав Крістіана IX на данський престол. Як виправдовували агресори інтервенцію у Шлезвіг, який ніколи не входив до складу Німецького союзу? У чому суть Гаштейнської конвенції від серпня 1865 р.?

З якою метою у 1865 р. відбулася зустріч О. фон Бісмарка із Наполеоном III у Біарріці? Що стало формальним приводом до початку австро-пруської війни 1866 р.? Зауважте, що в історіографії є дві назви на позначення однієї битви, яка стала вирішальною в цьому збройному

конфлікті (Кьонігрєц і Садова, 3 липня 1866 р.). Вкажіть наслідки цього військового конфлікту. Якою була міжнародна реакція на ліквідацію Німецького союзу й утворення Північнонімецького союзу? Чи стала Австрійська імперія членом нового утворення? Охарактеризуйте політичне становище і структуру Північнонімецького союзу, хто був його офіційним главою. Коли в Північнонімецькому союзі введено загальне виборче право?

У **другому питанні** з'ясуйте, за яких обставин погіршувалися французько-пруські стосунки. Висвітліть суть конфлікту за Велике герцогство Люксембург у 1867 р. Яка сторона виграла у цьому дипломатичному протистоянні? Зверніть увагу на скандал, пов'язаний із ймовірністю заміщення вакантного іспанського престолу Леопольдом Гогенцоллерном. Опишіть суть французьких претензій. Аргументуйте: війни не хотіли чи не могли запобігти?

Чому Франція програла у протистоянні із Пруським королівством? Що таке Седанська катастрофа? Зверніть увагу, що саме із франко-пруської війни 1870–1871 рр. розпочалася серія почергових взаємних німецько-французьких образ. Чому, на Вашу думку, про утворення Німецької імперії 18 січня 1871 р. було проголошено саме у Версалі? Поясніть, як вплинула поява нової великої об'єднаної Німецької імперії у центрі Європи на зміну у розстановці сил на світовій арені.

Третє питання повністю присвятить аналізу тексту Імперської Конституції. З'ясуйте, хто розробляв цей нормативно-правовий акт, окресліть систему влади новоутвореної Німецької імперії. Які ліберальні права гарантувала німецькому населенню нова Конституція? Доки зберігав чинність цей основний закон? Відповідно, ознайомлення із текстом Конституції є обов'язковим.

ГРОМАДЯНСЬКА (СЕЦЕСІЙНА) ВІЙНА 1861–1865 рр. у США

Семинарські заняття № 9–10

1. Основні передумови та причини Громадянської війни
2. Переломні моменти протистояння та наслідки Громадянської війни
3. Законодавство та політична боротьба у США в період Реконструкції

Джерела:

Хрестоматія по новій історії 1789–1870 / Сост. А. Ефимов. – М., 1941. – С. 288–293; 295–297.

Хрестоматія по історії Нового часу країн Європи і Америки. Книга 1: Внутріполітичне розв'язання. Частина 2: ХІХ століття / Сост. Д. Кузнецов. – Благовещенск, 2010. – С. 153–222.

Хрестоматія по історії міжнародних відносин. Книга 1: Нове час / Сост. Д. Кузнецов. – Благовещенск, 2013. – С. 302–306.

Words that Made American History. Colonial Times to the 1870's / Edit. By Richard N. Current, John A. Garraty. – Boston-Toronto: Little, Brown and Company, 1965. – P. 529–606.

Література:

Алентьева Т. В. Начало формирования политического образа Авраама Линкольна на Севере // Всеобщая история. Современные исследования. 25 лет кафедре всеобщей истории БГУ. Межвузовский сборник научных трудов. Вып. 16 / Под ред. С. Ф. Блуменау. – Брянск: Изд-во БГУ, 2007. – С. 96–105.

Алентьева Т. В. Образ Линкольна на Юге // Всеобщая история. Современные исследования. Межвузовский сборник научных трудов. Вып. 12. / Под ред. С. Ф. Блуменау. Брянск: Изд-во БГУ, 2003. – С. 64–76.

Американские президенты: 41 исторический портрет от Джорджа Вашингтона до Билла Клинтона / под ред. Ю. Хайдекинга. – Ростов-на-Дону: Феникс, 1997. – 640 с.

Всемирная история в 6 томах. Т. 5: Мир в XIX веке: на пути к индустриальной цивилизации. – М. : Наука, 2014. – 940 с.

Иванов Р. Авраам Линкольн и Гражданская война в США. – М. : Изд-во Эксмо, 2004. – 448 с.

Иванов Р. Дипломатия Авраама Линкольна. – М. : Международные отношения, 1987. – 304 с.

Куропятник Г. Вторая американская революция. – М. : Учпедгиз, 1961. – 263 с.

Маль К. Гражданская война в США, 1861–1865: Развитие военного искусства и военной техники. – М.: ООО “Издательство акт”; Минск: Харвест, 2002. – 592 с.

Согрин В. Идеология в американской истории: от отцов-основателей до конца XIX века / Владимир Согрин. – Москва: Наука, 1995. – 238 с.

Тіндалл Дж. Історія Америки /Дж. Б. Тіндалл, Е. Д. Шай [пер. з англ. Л. Притула, Г. Сташків, О. Щур]. – Львів : Літопис, 2010. – 904 с.

American History. Volume 1 : Pre-Colonial through Reconstruction / Ed. Robert James Maddox. – Guilford : The Dunkish Publishing Group, 1995. – 246 p.

Методичні рекомендації:

У перші роки незалежності, коли північні штати домагалися негайного звільнення рабів, і більшість з них це зробили, чимало політичних діячів, у т. ч. Дж. Вашингтон, сподівалися, що рабство зникне саме по собі. Північно-Західний декрет 1787 р. заборонив поширювати рабство на північно-західні території. Однак, після 1790 р. з'явилися нові економічні чинники (які саме?), що зробили рабство прибутковим, відповідно, ця проблема не вирішилася, а лише “відклалася” на майбутнє.

У **першому питанні** зверніть увагу на відмінності у соціальному й економічному розвитку Півночі та Півдня США. Оскільки питання передумов Громадянської війни 1861–1865 рр. невіддільне від питання рабства, окресліть основні етапи законодавчого протистояння між вільними та рабовласницькими штатами (Перший Міссурійський компроміс 1820 р., питання Техасу 1845 р., Другий Міссурійський компроміс і Акт про рабів-втікачів 1850 р., Акт про Канзас-Небраску 1854 р.).

Якою була громадська думка Півночі та Півдня щодо рабовласництва? Коли та за яких умов виникла Республіканська партія, що стало політичною платформою новоутвореної політичної сили? Які позиції відстоювала Демократична партія? Як відреагували південні штати на перемогу на президентських виборах 1860 р. представника республіканської партії А. Лінкольна (згадайте основні положення його промови 1858 р. “Розділений дім”, а також, що передбачала його передвиборча програма).

У **другому питанні** визначте, якими ресурсами на початок війни володіли дві сторони конфлікту. Вкажіть джерела фінансування повсталіх штатів. Коротко охарактеризуйте структуру влади Конфедерації. Зверніть увагу на постаті генерала Р. Лі й У. Гранта. Зверніть увагу, що для перемоги у війні новообраному А. Лінкольну треба було сформулювати ідею, яка б об’єднала північні штати, нею став принцип єдності нації, а лише після цього – боротьба за ліквідацію рабства. Які “дивіденди” США приніс Акт про гомстеди? Чому з 1 січня 1863 р. рабство оголошувалося скасованим лише у повсталіх штатах? Коли рабство було скасовано на території цілої держави (Тринадцята поправка до Конституції)? Охарактеризуйте роль чорношкірих солдатів у цій війні.

Виокреміть і охарактеризуйте переломні моменти протистояння (битва за форт Самтер у квітні 1861 р., захоплення Нового Орлеану у квітні 1862 р., битва при Геттісбергу у липні 1863 р., взяття Атланти 2 вересня 1864 р., квітень 1865 р. капітуляція Річмонда).

Якою була міжнародна реакція на Громадянську війну у США? У контексті цього питання можна принагідно згадати про “Мексиканську авантюру” Максиміліана Габсбурга. У чому суть скандалу із британським пароплавом “Трент”, що розгорівся у листопаді 1861 р.? Яка велика держава, на Вашу думку, найпоспідовніше підтримувала США? Чи було визнано Конфедерацію на міжнародній арені?

Дайте оцінку демографічним, економічним і політичним наслідкам Громадянської війни. Чому цей конфлікт вважають переломним моментом в історії США?

Розгляд **третього питання** розпочніть із короткої характеристики планів А. Лінкольна на Відбудову Півдня, що перешкодило їх реалізації? Якими були перші кроки щодо бунтівних штатів нового президента Ендрю Джонсона (1865–1869)? Чи було порозуміння між президентом і парламентарями? Як ставилися “південці” до ініціатив федерального

уряду? Прокоментуйте слова генерала Шерідана, який командує федеральними військами на Півдні, заявив, перебуваючи у Техасі: *“якби я мав у власності Техас і пекло, то Техас здав би в оренду, а сам вважає би за краще жити у пеклі”*. Детально охарактеризуйте три основні закони Реконструкції (Акт про відбудову через військове урядування від 2 березня 1867 р.; Акт про командування армією від 23 березня 1867 р.; Акт про перебування на посаді від 19 липня 1867 р.). Кого називали “торбарями” та “капосниками”?

Окресліть умови, в яких федеральний уряд здійснював спроби урівняти у правах біле та чорношкіре населення. Чи можна вважати Акт про громадянські права від березня 1866 р. відповіддю на “Чорні кодекси” та діяльність Ку Клукс Клану? Визначте суть Чотирнадцятої (1868) та П’ятнадцятої (1870) поправок до Конституції США. Чи відрізнялася політика президента Улісса Гранта (1869–1877) від підходів його попередника? Зверніть увагу, що ще в період Реконструкції Півдня баптистські церкви стають осередками громадського та культурного життя темношкірого населення (станом на 1890 р. у США було близько 1,9 млн баптистів-афроамериканців).

За яких умов у 1877 р. завершилася Реконструкція Півдня, які її основні здобутки та невдачі?

“Гармати завойовують, але не наворачтають”: поміркуйте, наскільки відповідав цей вислів реаліям Півдня останньої третини ХІХ ст.

КОЛОНІАЛЬНА ПОЛІТИКА ЗАХОДУ У XIX – НА ПОЧАТКУ XX ст.

Семінарське заняття № 11

Британська та французька колоніальна політика у XIX – на початку XX ст.

1. Поселенські колонії
2. Експлуатаційні колонії
3. Пенітенціарні колонії

Семінарське заняття № 12

1. Еволюція нідерландської колоніальної політики
2. План “рожева мапа” у колоніальній політиці Португалії
3. “Краще пізно, ніж ніколи”: колоніальний досвід Німеччини, Італії та Бельгії
4. Від колонії до метрополії: колоніальний експеримент США на зламі XIX–XX ст.

Джерела:

Хрестоматия по истории международных отношений. Книга 3: Новое время / Сост. Д. Кузнецов. – Благовещенск, 2013. – С. 415–600.

Література:

Сайт французького наукового журналу Історія заморських територій: Outre-Mers. Revue d'histoire [En ligne]. – URL: <http://www.persee.fr/collection/outre>

Аветян А. Германский империализм на Ближнем Востоке. Колониальная политика германского империализма и миссия Лимана фон Сандерса. – М. : Издательство “Международные отношения”, 1966. – 152 с.

Всемирная история в 6 томах. Т. 5: Мир в XIX веке: на пути к индустриальной цивилизации. – М. : Наука, 2014. – 940 с.

Дементьев Ю. Колониальная политика Франции в Китае и Индокитае

1844–1862. – М. : Издательство Восточной литературы, 1958. – 202 с.

Губер А. Филиппинская республика 1898 года и американский империализм. – М. : Издательство Восточной литературы, 1961. – 384 с.

История Европы. Т. 5. От Французской революции конца XVIII века до Первой мировой войны. – Москва: Наука, 2000. – С. 564–591.

Коновалова Ф. Жюль Ферри и формирование идеологии французского колониализма 80-е гг. XIX в. / Ф. Коновалова // Рабочее, фермерское и национально-освободительное движение в Западной Европе и Канаде (60–е гг. XIX – начале XX вв.). – Красноярск, 1987. – С. 77–101.

Мак-Ніл В. Піднесення Заходу: Історія людського суспільства / Вільям Мак-Ніл [пер. з англ. А. Галушки]. – К. : Ніка-Центр, 2002. – 1112 с. – (Серія “Зміни парадигми”; Вип. 2).

Нарочницкий А. Л. Колониальная политика капиталистических держав на Дальнем Востоке 1860–1895 гг. / А. Л. Нарочницкий. – М., 1956. – 560 с.

Оксфордська історія в'язниць: практика покарання в західному суспільстві / За ред. Н. Морріса [пер. з англ. І. Яндола]. – К. : Всесвіт, 2009. – С. 323–361.

Плюта Н.В. Політичні дискусії у Франції з питань англо-французького колоніального суперництва навколо Єгипту / Н.В. Плюта // Вісник Київського міжнародного університету (Серія: “Міжнародні відносини”). – К.: КиМУ, 2009. – Вип. 8. – С. 217–239.

Плюта Н. В. Фашодська криза 1898 року та суспільно-політична реакція у Франції / Н.В. Плюта // Грані: Науково-теоретичний і громадсько-політичний альманах. – Дніпропетровськ, 2009. – № 1 (63). – С. 13–18.

Плюта Н. В. Французький колоніалізм: геополітичний та ідеологічний виміри / Н.В. Плюта // Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії: Наукові записки РДГУ. –Рівне: РДГУ, 2010. – Вип. 18. – С. 116–126.

Плюта Н. В. Французький колоніалізм другої половини XIX ст.: територіальне розширення та ідеологічні засади / Н.В. Плюта // Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії: Наукові записки РДГУ. – Рівне: РДГУ, 2008. – Вип. 12. – С. 141–150.

Селиванов И. Цивилизационное влияние Франции на народы Индокитая в колониальный период / И.Н. Селиванов // Международные отношения в Азии: новое и новейшее время. – М., 1998. – С. 34–42.

Слѣзкин Л. Испано-американская война 1898 года. – М. : Издательство Академии наук СССР, 1956. – 136 с.

Субботин В. Колониальная политика Франции в Западной Африке (1880–1900) / Валерий Субботин. – М. : Издательство восточной литературы, 1959. – 104 с.

Субботин В. Колонии Франции в 1870–1918 гг. Тропическая Африка и острова Индийского океана / Валерий Субботин. – М. : Издательство “Наука”, 1973. – 404 с.

Субботин В. Французская колониальная экспансия в конце XIX в. (Экваториальная Африка и острова Индийского океана). – М. : Издательство восточной литературы, 1962. – 168 с.

Сухий О. Історія Бельгії / Олексій Сухий. – Львів : ЛА “Піраміда”, 2005. – 260 с.

Тарле Е.В. Европа в эпоху империализма. 1871–1919 гг. / Евгений Викторович Тарле // Тарле Е.В. Соч. в 12 т. – М.: Изд-во Ан СССР, 1958. – Т. 5. – 595 с.

Тишков В. История Канады / В. Тишков, Л. Кошелев. – Москва: “Мысль”, 1982. – 268 с.

Хазанов А. Португальская колониальная империя. 1415–1974. – М. : Вече, 2014. – 384 с.

Халфин Н. Янки на Востоке в XIX веке или колониализм без империи / Н. Халфин, А. Мурадян. – М. : Издательство “Мысль”, 1966. – 200 с.

Черкасов П. Судьба империи. Очерк колониальной экспансии Франции в XVI–XX вв. – М. : Издательство “Наука”, 1983. – 183 с.

Шатохина-Мордвинцева Г.А. История Нидерландов: учебное пособие для вузов / Г. А. Шатохина-Мордвинцева. – Москва: Дрофа, 2007. – 510 с.

Encyclopedia of Western Colonialism since 1450 / Thomas Benjamin, editor in chief. – Thomson Gale, 2007. – 1248 p.

Empire, Colony, Genocide. Conquest, Occupation and Subaltern Resistance in World History / Edited by A. Dirk Moses. – New York – Oxford : Berghahn Books, 2008. – 491 p.

Friedrichsmeyer S. The Imperialist Imagination. German Colonialism and its Legacy. – The University of Michigan, 1998.

Hanotaux G. L’Energie Française / Gabriel Hanotaux. – Paris : Editeur Ernest Flammarion, 1902. – 374 p.

Locamus P. Madagascar et ses richesses bétail, agriculture, industrie. – Paris : Editeur Augustin Challamel, 1896. – 196 p.

Sociétés coloniales du côté des femmes // L'Histoire. – 2012. – № 371. – P. 37–67.

Trivedi H. Colonial Transactions. English literature and India / Harish Trivedi. – Manchester: Manchester University Press, 1996. – 226 p.

Woodward W. H. A Short History of the Expansion of the British Empire 1530–1930. – Cambridge : At the University Press, 1949. – 368 p. (є хороші карти, текст не дуже).

Методичні рекомендації:

Заняття 10

Сучасний американський дослідник Девід Ебернеті запропонував цікаву схему періодизації колоніалізму:

Фаза	Тривалість	Спрямованість	Територіальний фокус
1	1415-1775	Експансія	Америки
2	1775-1825	Скорочення	Америки
3	1825-1914	Експансія	Африка, Азія, Тихий океан
4	1914-1940	Нестабільна рівновага	Середній Схід
5	1940-1980	Скорочення	Африка, Азія, Тихий океан

Третій період часто називають сучасним імперіалізмом. У цей час європейська колонізація з узбережжя Африки та Азії поширилася вглиб континентів.

Британські та французькі колонії досліджуваного періоду поділялися на дві основні групи: “поселенські території” та “експлуатаційні (виробничі) колонії”. До перших відносилися володіння із сухим кліматом, схожим на європейський, що сприяло європейській імміграції – Британська Північна Америка, Нова Зеландія, Північна Африка. Станом на 1912 р. кількість французів, які мешкали у колоніях становила 1,1 млн осіб. До других – із несприятливим кліматом (тропічні, екваторіальні володіння). У першому випадку здійснювалася експропріація земель європейськими колоністами, у другому – колонії оброблялися руками місцевих робітників. Зрозуміло, що

Австралію, можна віднести до першого типу, а Нову Каледонію та Гвіану до другого, однак, з огляду на специфіку початкового використання цих колоній, як місць відбудовання покарань, їх було виокремлено у третю групу.

У **першому питанні** порівняйте британську та французьку колоніальну політику щодо т. зв. “поселенських колоній”, куди добровільно переселялася значна кількість європейського населення. З’ясуйте, чи відрізнялася британська політика щодо Канади (Британської Північної Америки) від попередньої французької (до 1763 р. – французьке володіння). Прокоментуйте динаміку зростання кількості населення Канади (1825 р. – 582 тис.; 1861 р. – 1842 тис.; 1871 р. – 3635 тис.; 1881 р. – 4324 тис.; 1901 р. – 5371 тис.; 1913 р. – 8 млн). Окресліть шлях перетворення цієї колонії у домініон.

Згадайте, за яких умов під британський контроль перейшла Нова Зеландія. В чому суть договору Вайтангі, укладеного в 1840 р. З якого часу ця колонія отримала статус домініону? Чому мешканці Нової Зеландії не захотіли увійти до домініону Австралії? Зверніть увагу, що після 1851 р., тобто початку “золотої лихоманки”, Австралія перетворюється у яскраво виражену поселенську колонію.

Мабуть, найбільш прикметною французькою поселенською колонією був Алжир (хоча його території мали статус трьох заморських департаментів – Орану, Алжиру та Константини і підпорядковувалися Міністерству внутрішніх справ Франції). Вкажіть основні хвилі французьких переселень в Алжир. Поясніть, у чому суть “алжирської мрії”, наскільки її можна співставляти з “американською мрією”? Вкажіть основні етапи французького захоплення Мадагаскару (1886 р. – протекторат, 1896 р. – колонія). Чому французи настільки були зацікавлені у цьому острові? Який основний продукт із нього експортували? Французький уряд планував перетворити протекторати Туніс і Марокко у поселенський тип колоній. Наскільки вдалося реалізувати цю програму?

Чому, на Вашу думку, у французьких колоніях цього типу, на відміну від британських, збереглося кількісне переважання автохтонного (тубільного) населення?

У **другому питанні** обов’язково порівняйте французьку та британську колоніальну політику в Африці. Зверніть увагу, що саме на останні десятиліття XIX ст. припало проникнення європейців із прибережних районів континенту у внутрішні. Чи можна говорити про те, що експансія на

Чорному континенті пояснювалася т. зв. “оборонним націоналізмом”, тобто якомога швидше захопити ті чи інші території, аби вони не відійшли ворогу? Чи можна розглядати Британський Східноафриканський протекторат, утворений у 1895 р., як противагу Французькій Західній Африці (1895 р.), згодом ще одна федерація – Французька Екваторіальна Африка (1910 р.).

З’ясуйте, які зміни відбулися в управлінні Індією впродовж XIX ст. Що таке система “двійного підпорядкування” та “непрямого управління”? Яке значення для Індії та Великобританії мало припинення управління Ост-Індської компанії в 1858 р.? Що мав означати новий титул королеви Вікторії (“імператриця Індії”), отриманий нею 1 січня 1877 р.? Яким чином під контроль Лондона перейшли Непал і Бірма?

Зверніть увагу, що першопроходцями французів в Індокитай були католицькі місіонери. Виокреміть і охарактеризуйте основні етапи французького підкорення Індокитаю (1859 р. – Кохінхіна, 1863 р. – Камбоджа, 1883 р. – Аннам і Тонкін, 1887 р. – утворення Індокитайського союзу, до якого в 1893 р. приєднався Лаос). Чи однаковий статус мали різні складові Індокитайського союзу? Де зберігалися місцеві династії? Чому на початку XX ст. лаосці та камбоджійці вважали в’єтнамців провідниками французьких впливів?

Прокоментуйте слова журналіста Гольє, сказані у 1885 р.: *“Депутати від Алжиру довели, що Франція не може обійтися без Тунісу. Представники Кохінхіни наполягли, що французи повинні анексувати Тонкін, а депутат від Реюньйону заявив, що володіння Мадагаскаром необхідно для щастя співгромадян”*.

Для розгляду **третього питання** обов’язково ознайомтесь із розділом Джона Герста про Австралійський досвід із Оксфордської історії в’язниць. Зверніть увагу, в який період здійснювалися заслання британських в’язнів до Австралії та Тасманії. Поміркуйте, чому пік прибуття засуджених припав на 1830-ті рр. (бл. 5 тис. щороку). Якими були умови транспортування, перебування на засланні? Опишіть, яким було ставлення британського політикуму та громадськості до вислання правопорушників? Чому у 1840-х рр. Лондон поступово відмовляється від використання австралійських земель у пенітенціарних цілях (у 1867 р. практика припинена остаточно)? Якими були демографічні наслідки “пенітенціарної колонізації” для Австралії, яка з 1901 р. стала британським домініоном?

Французька “пенітенціарна колонізація” дещо відрізнялася від британської. Ще в період Липневої монархії та Другої республіки влада практикувала заслання політичних опонентів у Алжир. Однак, з огляду на незначну кількість примусових поселенців, Алжир у жодному випадку не можна відносити до цієї категорії колоній. У 1854 р. місцем заслання французьких політичних і кримінальних в'язнів стала Гвіана, а в 1863 р. – Нова Каледонія. Зверніть увагу на те, що ці землі були завойовані французами раніше (коли?), тобто Наполеон III хотів перетворити ці колонії у французький відповідник Австралії. Зауважте, що примусові переселення проводилися під гаслами “*зробімо репресії гуманнішими*”. У період Другої імперії у Гвіану вислали 18 тис. осіб. У 1876 р. у Новій Каледонії мешкало 26 тис. меланезійців (у 1850 р. ще 40–45 тис.), 7,7 тис. вільних європейців і 11 тис. в'язнів. Куди заслали активних учасників Паризької комуни? Якою була їхня роль у повстанні канаків 1878–1879 рр.? Коли і чому французький уряд відмовився від пенітенціарного використання Гвіани та Нової Каледонії? Яким було ставлення до примусових заслань губернатора Нової Каледонії Поля Феє (1894–1902)? Як Ви гадаєте, чому Поль Феє називав Нову Каледонію *La France Australe* (Південна або ж Австралійська Франція)?

Заняття 11

У **першому питанні** зверніть увагу, що за кількістю підданих у колоніях Нідерланди поступалися лише Англії й Франції, а за площею колоніальних володінь займали п'яте місце. Які володіння було повернуто Сполученому королівству Нідерландів у 1816 р.? Чому, на Вашу думку, рабство як таке було заборонене в Голландській Ост-Індії та Вест-Індії лише в 1858–1863 рр.? До якого типу колоній можна віднести нідерландські? Детально охарактеризуйте суть “системи культур”, яка практикувалася в Індонезії. Хто був її автором? Наскільки рентабельною була ця система? Чому від неї все таки відмовилися? Окресліть суть “етичного курсу” в управлінні колоніями, запровадженого в 1901 р.

У **другому питанні** зауважте, що історично першими завойовниками Африки були португальці, які розпочали експансію у Західну Африку ще на початку XV ст. Інші європейські держави традиційно заперечували легітимність булли папи Миколи V від 1454 р., за якою весь африканський

континент було подаровано португальцям. Якими колоніями у досліджуваний період володіли португальці? Що здійснила експедиція Серпу Пінту, яка прибула в Африку у 1877 р.? Які території і чому Португалія прагнула приєднати до своїх колоніальних володінь? Якою була позиція Португалії на Берлінській конференції 1884–1885 рр. Що таке план “рожева мапа”? Коли і чому португальці були змушені відмовитися від цього плану? Як відреагувала португальська громадськість на ультиматум лорда Солсбері від 11 січня 1890 р.?

У **третьому питанні** порівняйте колоніальну політику Німецької імперії, Бельгійського й Італійського королівств. Чому ці держави пізніше за інші взяли участь у колоніальному “марафоні”? Охарактеризуйте колоніальну політику Леопольда II (1865–1909). З якою метою у 1876 р. було організовано Міжнародну географічну конференцію у Брюсселі? Простежте діяльність Міжнародної асоціації Конго. Коли та за яких умов було визнано суверенітет Бельгії над Вільною державою Конго? Якою була бельгійська політика у цьому колоніальному утворенні? Яке значення мало офіційне проголошення у 1908 р. Конго бельгійською колонією? Вкажіть основні положення Колоніальної хартії 1908 р. До якого типу колоній можна віднести Конго?

Які території новоутворене Італійське королівство вважало сферою свого майбутнього проникнення? Яка подія у 1882 р. ознаменувала початок італійської колоніальної експансії? Висвітліть перипетії італо-ефіопського протистояння (захоплення у 1885–1890 рр. Еритреї, 1889 р. договір в Уччалі, 1895 р. вторгнення в Ефіопію, 1896 р. Аддіс-Абебський договір). Як і чому італійці відреагували на проголошення французького протекторату над Тунісом? Як виникло Італійське Сомалі? Як розширювалися колоніальні володіння Італії в 1911–1912 рр.?

З якою метою у 1882 р. було створено Німецький колоніальний союз? Як ставився до колоніальної політики Отто фон Бісмарк? За яких обставин Німеччині відійшли Того та Камерун? Вкажіть основні положення Гельголанд-Занзібарського договору 1890 р. Які тихоокеанські території у 1899 р. відійшли Німецькій імперії? У чому суть концепції “Німецької Середньої Африки”, сформованої близько 1911 р.?

У **четвертому питанні** наголосіть, що в 1890-х рр. американська зовнішньополітична доктрина дещо модифікується. **1893 р.** сенатор Орвелл Плетт заявив, що політика ізоляціонізму була доброю, коли американська

нація знаходилася на стадії ембріона, тепер же ситуація кардинально змінилася. *“Наші діти мають дивитися на океан, як наші предки дивилися на неозорий захід”*, тобто розглядати його напрямом майбутньої експансії. Відтак, у громадсько-політичній думці США поширюється переконання, що англо-саксонська раса має право й обов'язок поширювати західну цивілізацію народам Азії, Африки та Латинської Америки.

Чому з 1895 р. увага США все більше прикована до Куби? Чи мали американці на острові економічні інтереси? У чому суть скандалу із американським судном “Мейн”? Назвіть два основні театри бойових дій між США й Іспанією у 1898 р. (“чудова маленька війна”). Чому європейські держави не підтримали Іспанію? Які території і на якому статусі відійшли до США за результатами цієї війни? Таким чином, США також перетворюються у колоніальну державу із мільйоном неамериканського населення – унікальний випадок, колишня колонія стає метрополією. Яких принципів у колоніальній політиці дотримувалися США?

За результатами двох семінарських занять спробуйте виокремити спільні риси усіх колоніальних імперій, а також те особливе, що їх відрізняло.

ФОРМУВАННЯ ВІЙСЬКОВО-ПОЛІТИЧНИХ БЛОКІВ У ЄВРОПІ

Семінарське заняття № 13

1. Троїстий Союз: процес формування й інтереси учасників
2. Основні етапи творення та цілі Антанти
3. Загострення протиріч між Антантою та Троїстим союзом напередодні Першої світової війни

Джерела:

Бисмарк О. Мысли и воспоминания. В 3-х т. – Москва: Соцэкгиз, 1940–1941.

Хрестоматія по истории международных отношений. Книга 1: Новое время / Сост. Д. Кузнецов. – Благовещенск, 2013. – С. 373–385; 809–890.

Література:

Всемирная история в 6 томах. Т. 5: Мир в XIX веке: на пути к индустриальной цивилизации. – М. : Наука, 2014. – 940 с.

Дейвіс Н. Європа: Історія / Норман Дейвіс [пер. з англ. П. Таращука]. – Київ : Основи, 2006. – 1464 с.

Джолл Дж. Истоки Первой мировой войны / Джеймс Джолл [пер. с англ. Л. Якунина]. – Ростов-на-Дону : Феникс, 1998. – 416 с.

История Европы. Т. 5. От Французской революции конца XVIII века до Первой мировой войны. – М. : Наука, 2000. – 676 с.

Лунева Ю. Босфор и Дарданеллы. Тайные провокации накануне Первой мировой войны (1908–1914) / Ю. Лунева. – М. : Квадрига; Объединенная редакция МВД России, 2012. – 256 с.

Манфред З. А. Внешняя политика Франции 1871–1891. – М. : Издательство Академии наук СССР, 1952. – 592 с.

Медяков А. С. История международных отношений в Новое время / А. С. Медяков. – М. : Просвещение, 2007. – 463 с.

Первая мировая война: дискуссионные проблемы истории / Отв. ред. А. Писарев, В. Мальков. – М. : Наука, 1994. – 304 с.

Первая мировая война. Пролог XX века / Отв. ред. В. Л. Мальков. – М. : Наука, 1998. – 693 с.

Петрушев А. Германские канцлеры от Бисмарка до Меркель. – М. : Издательство Московского университета, 2009. – 432 с.

Світова історія: XX століття. Енциклопедичний словник / За ред. І. Підкови, Р. Шуста. – Львів: Літопис, 2008. – 976 с.

Стоун Н. Первая мировая война: Краткая история / Норман Стоун [пер. с англ. И. Лобанова]. – М. : АСТ МОСКВА, 2010. – 219 с.

Хобсбаум Э. Век империи. 1875–1914 / Эрик Хобсбаум [пер. с англ. Л. Якуниной]. – Ростов-на-Дону : Изд-во “Феникс”, 1999. – 512 с.

Hall C. R. The Balkan Wars 1912–1913. Prelude to the First World War / Richard C. Hall. – London and New York : Routledge, 2002. – 176 p.

Методичні рекомендації:

Французький історик XX ст. П'єр Ренувен, засновник французької історичної школи зовнішньої політики та дипломатії, відомої Вам за прізвиськом його учня – Ж.-Б. Дюрозеля, запропонував теорію т. зв. “глибинних кіл” для пояснення причин Першої світової війни. На його думку, корені конфлікту світового масштабу слід шукати у 1870–х рр. Період 1871–1890 рр. він вважав часом розпаду системи союзів, створених Бісмарком, а 1890–1914 рр. – вирішальним у наростанні міжнародної напруженості, що згодом вилася у світовий конфлікт. Вирішальним чинниками Першої світової війни Ренувен вважав національні та політичні, але аж ніяк не економічні. Розглядаючи питання семінарського заняття, знайдіть аргументи як на користь, так і проти його теорії.

У **першому питанні** зверніть увагу, як змінилася геополітичний баланс сил на європейському континенті після поразки Франції у франко-пруській війні та утворення Німецької імперії. Коли було скасовано режим нейтралізації Чорного моря, введений Паризьким трактатом 1856 р., і як російський уряд обґрунтував це рішення? Поясніть, у чому суть, утвореного в 1873 р. Союзу Трьох Імператорів, і які монархи до нього входили? Детально розгляньте, як формувався Троїстий союз. Що передбачав союзний договір між Австро-Угорською та Німецькою імперіями від 7 жовтня 1879 р.? Що “мотивувало” Італійське королівство 20 травня 1882 р. підписати у Відні таємний договір із Австро-Угорською та

Німецькою імперіями? Власне, після приєднання Італійського королівства й було остаточно сформовано Троїстий союз. Поміркуйте, які завдання ставила перед собою кожна учасниця цього об'єднання. Прокоментуйте, підписаний 30 грудня 1883 р. таємний договір між Австро-Угорщиною та Румунією. Охарактеризуйте військово-морську програму адмірала Тірпіца 1898 р. У чому суть плану Шліффена, підготованого у 1891–1905 рр.?

Однак, розгляд цього питання буде поверховим, якщо не взяти до уваги спроби німецько-російського зближення, здійснені у 1880-х рр. (договір від 18 червня 1881 р. між Німеччиною, Росією і Австро-Угорщиною, за яким сторони мали дотримуватися доброзичливого нейтралітету, за умови війни із ними “четвертої великої держави” (для Німеччини – Франція, для Росії – Великобританія; 18 червня 1887 р. у Берліні підписано таємний російсько-німецький договір, який отримав неофіційну назву “договір Перестраховки”. За ним, обидві сторони зобов'язувалися зберігати доброзичливий нейтралітет у випадку війни із третьою країною, але він не поширювався на Австро-Угорщину й Францію). У 1890 р. після відходу Бісмарка з великої політики, Німеччина відмовилася поновлювати “договір Перестраховки”. Як Ви вважаєте, що було вирішальним у цьому охолодженні стосунків між Німецькою та Російською імперіями: фактор особистості (відхід Бісмарка) чи оформлення двох антагоністичних блоків?

Друге питання. З кінця 1880-х рр. Російська імперія на шляху активного зближення із Францією. Розгляньте франко-російську угоду від 27 серпня 1891 р. і військову конвенцію від 17 серпня 1892 р., ратифіковану обома сторонами до січня 1894 р. Які наслідки для Німецької імперії могло мати одночасне виставлення Французькою республікою та Російською імперією 1,3 млн і 700–890 тис. армій відповідно?

Зверніть увагу, що основною перешкодою на шляху англо-французького зближення були колоніальні інтереси. У чому суть Лондонської угоди між Францією та Великобританією від 5 серпня 1890 р.? Що передбачала нова англо-французька угода, підписана у Лондоні 15 січня 1896 р.? Поясніть, у чому суть “фашодського інциденту” 1898 р. Вкажіть основні положення англо-французької угоди від 21 березня 1899 р. Логічним наслідком вище згаданих угод стало формування 8 квітня 1904 р. у Лондоні у формі конвенції про Ньюфаундленд і Західну Африку і двох декларацій про Сіам і Єгипет-Марокко “Сердечної угоди” – Entente cordiale між Францією та Великобританією.

Останньою до Антанти приєдналася Російська імперія (що перешкоджало російсько-британському зближенню?). Про пошук “альтернативного шляху” можуть свідчити, підписана у Санкт-Петербурзі 15 жовтня 1904 р., таємна російсько-австрійська конвенція про взаємний нейтралітет на випадок “неспровокованої війни із третьою країною”, а також зустріч у Бьорку 24 липня 1905 р. Миколи II і Вільгельма II, яка, однак, не увінчалася успіхом. На яких умовах у 1907 р. Росія приєдналася до Антанти? Зверніть увагу на інтереси кожної із союзниць.

У **третьому питанні**, перш ніж переходити до детального аналізу міжнародних криз початку ХХ ст., зверніть увагу, чи були спроби уникнення цих конфліктів. Чи сильними були пацифістські настрої напередодні Першої світової війни? Де у 1899 і 1907 рр. проходили Міжнародні мирні конференції, та які рішення на них було прийнято?

У чому суть т. зв. “Марокканських криз”? Як поставилася Німеччина до французьких претензій на більшу частину Марокко? З якою метою Вільгельм II 31 березня 1905 р. відвідав Танжер? Розгляньте т. зв. “касабланський інцидент” 1908 р. Коли та за яких умов Німеччина відмовилася від претензій на Марокко? Розгляньте основні причини та наслідки двох Балканських воєн 1912–1913 і 1913 рр.

Зверніть увагу, що два військово-політичні блоки не були абсолютно стійкими. Так, у жовтні 1909 р. відбувся візит Миколи II в Італію, за результатами якого 24 жовтня 1909 р. у м. Ракконіджа поблизу Турина укладено таємну італо-російську угоду, що стала кроком до виходу Італії з Троїстого союзу й подальшої колоніальної експансії в Північній Африці.

Англійський філософ ХVІІ ст. Томас Гоббс писав, що *“війна полягає не лише в битвах чи актах боротьби, а у безперервному періоді, впродовж якого доволі чітко простежується бажання конкурувати через битву”*. Поміркуйте, чи можна застосувати цю характеристику до періоду 1871–1914 рр.?

ПЕРША СВІТОВА (ВЕЛИКА) ВІЙНА

Семінарське заняття № 14–15

1. Основні передумови та причини Першої світової війни
2. Переломні моменти протистояння на Західному фронті
3. “Інновації” Великої війни
4. Громадськість Заходу та Перша світова війна
5. Завершення Першої світової війни. Комп’єнське перемир’я.

Джерела:

Хрестоматія по истории международных отношений. Книга 1: Новое время / Сост. Д. Кузнецов. – Благовещенск, 2013. – С. 890–956.

Література:

Дейвіс Н. Європа: Історія / Норман Дейвіс [пер. з англ. П. Таращука]. – Київ : Основи, 2006. – 1464 с.

Джолл Дж. Истоки Первой мировой войны / Джеймс Джолл [пер. с англ. Л. Якунина]. – Ростов-на-Дону : Феникс, 1998. – 416 с.

Енглунд П. Захват і біль битви: Перша світова у 211 епізодах. – Харків: Фоліо, 2016. – 560 с.

История Европы. Т. 5. От Французской революции конца XVIII века до Первой мировой войны. – Москва: Наука, 2000. – 676 с.

Киган Дж. Первая мировая война / Джон Киган. – М. : АСТ, 2004. – 576 с.

Незалежний культурологічний часопис “І”. – Вип. 75: Перша світова війна 1914–2014. Що далі? – 2014.

Первая мировая война, Версальская система и современность: сб. статей / Отв. ред. И.Н. Новикова, А.Ю. Павлов, А.А. Малыгина. — СПб.: СПб ГУ, 2014. — 408 с.

Первая мировая война: дискуссионные проблемы истории / Отв. ред. А. Писарев, В. Мальков. – М. : Наука, 1994. – 304 с.

Первая мировая война. Пролог XX века / Отв. ред. В. Л. Мальков. – М. : Наука, 1998. – 693 с.

Світова війна у поштових листівках / Упор. С. Осадчук. – Чернівці : Зелена Буковина, 2008. – 136 с.

Світова історія: XX століття. Енциклопедичний словник / За ред. І. Підкови, Р. Шуста. – Львів: Літопис, 2008. – 976 с.

Сіромський Р. “До Різдва все завершиться...”: коротка історія Першої світової війни (1914–1918). – Львів: Тріада плюс, 2018. – 80 с.

Стоун Н. Первая мировая война: Краткая история / Норман Стоун [пер. с англ. И. Лобанова]. – М. : АСТ МОСКВА, 2010. – 219 с.

Banks A. A Military Atlas of the First World War : a Map History of the War of 1914–18 on Land, at Sea and in the Air. – Barnsley: Leo Cooper, 2001. – 338 p.

The Great War: Perspectives on the First World War / edited by Robert Cowley. – New York: Random House Trade Paperbacks, 2003. – 509 p.

Методичні рекомендації:

На окреслення Першої світової війни в історіографії також вживається термін “Велика війна”. Дайте характеристику цих хрононімів. У **першому питанні** зверніть увагу, що впродовж тривалого періоду Європа перебувала в стані миру, однак:

- нерозв’язані протиріччя між великими державами продовжували накопичуватися (конкретизуйте, які саме);
- створювались нові види озброєнь (охарактеризуйте розвиток військової техніки від зламу XIX – XX ст. до початку Першої світової війни);
- генеральні штаби розробляли нові плани військових кампаній (пригадайте з попереднього заняття, які саме);
- за мирні десятиліття відбулася певна героїзація війни – пересічний європеєць асоціював її насамперед з перемогами та військовим оркестром, а не вошами чи дизентерією, а уряди вірили, що за короткий час і з незначними втратами збройним шляхом вдасться розв’язати всі існуючі протиріччя.

Яку роль у підготовці війни відіграли сформовані на зламі XIX – XX ст. військово-політичні блоки Троїстий союз і Антанта? Пригадайте, що стало безпосереднім приводом до початку Великої війни? Чому Гаврила Принципа не було засуджено до смертної кари?

У **другому питанні** простежте динаміку протистояння та зміну балансу сил на Західному фронті у 1914–1917 рр. Які наслідки мали

бої в Арденнах і при Шарлеруа в серпні 1914 р.? Куди 2 вересня 1914 р. французький уряд переніс столицю Франції? Кому було доручено керувати обороною Парижа? Поясніть терміни “таксі Галлієні” та “Велика Берта”. Відзначте, що битва на Марні у вересні 1914 р. стала першим переломним моментом у протистоянні, оскільки означала крах тактики блискавичної війни й ознаменувала початок тривалого позиційного періоду війну.

У 1915 р. Велика Британія та Франція почали мобілізувати в армію та для роботи на військово-промислових об'єктах населення з колоній. Поміркуйте, які це матиме наслідки для країн Троїстого (Четвертного) Союзу? Зауважте, де, коли та ким вперше було успішно застосовано хімічну зброю? Як так сталося, що член Троїстого Союзу – Італійське королівство 1915 р. вступило у війну на стороні Антанти? Чому Верденську операцію лютого – вересня 1916 р. називають “Верденською м'ясорубкою”? Хто з воєначальників відзначився у ній? Коли та де вперше було використано танки? Які наслідки мав вступ 1917 р. у війну Сполучених Штатів Америки? Для чого Німецька імперія посприяла приїзду в Петроград В. Леніна? Чи увінчалася успіхом ця стратегія? Який день і чому, за словами Е. Людендорфа став “найчорнішим днем німецької армії”?

У **третьому питанні** інновації Великої війни доцільно розглянути за тематичними блоками. Наприклад:

- новинки військової техніки та спорядження;
- удосконалення медичної техніки, поява нових медикаментів і методів лікування;
- атрибути повсякденного життя, які увійшли у вжиток завдяки Великій війні.

Переходячи до **четвертого питання**, простежте, як змінювалося з роками ставлення населення до військового конфлікту? Коли наївний ентузіазм і віра у швидке завершення війни почали витіснятися апатією та безнадією? Як у цій ситуації працювали засоби масової інформації? На що була спрямована пропаганда воюючих країн? Охарактеризуйте діяльність відомств, які відповідали за цензуру листування військовослужбовців.

В останньому **п'ятому питанні** поясніть, чому вже з початку 1918 р. становище Четвертного союзу було складним. Які наслідки для Четвертного союзу мала Листопадова революція в Німеччині? У чому

суть німецького міфу про “удар кинджалом у спину”? За яких обставин і де 11 листопада 1918 р. було підписано перемир'я? Вкажіть основні положення Комп'єнського перемир'я.

Оскільки геополітичні наслідки Першої світової війни будуть детально розглянуті в наступному курсі, наостанок заняття зосередьтеся на демографічних втратах, яких зазнали країни-учасниці.

ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ НА ІСПИТ

1. Сучасні підходи до періодизації нової історії
2. Особливості економічного розвитку: залишки “старого” економічного порядку
3. Особливості економічного розвитку: британська і французька моделі промислового перевороту
4. Особливості економічного розвитку: розвиток засобів транспорту і зв'язку
5. Особливості економічного розвитку: технічний переворот та індустріалізація
6. Особливості економічного розвитку: свобода торгівлі та протекціонізм
7. Демографічні процеси в країнах Західної Європи ХІХ – початку ХХ ст.
8. Розвиток медицини у ХІХ – на початку ХХ ст.
9. Головні тенденції політичного розвитку: лібералізм. Сутність “принципу невтручання” за Дж. Міллем
10. Головні тенденції політичного розвитку: консерватизм. “Англійська демократія” за Б. Дізраелі
11. Головні тенденції політичного розвитку: соціалізм і анархізм. “Маніфест комуністичної партії” К. Маркса і Ф. Енгельса
12. Головні тенденції політичного розвитку: націоналізм
13. Принципи легітимізму Ш.-М. Талейрана та їх вплив на геополітичне становище Європи після Віденського конгресу
14. Створення та перші кроки Священного союзу
15. Міжнародні відносини в Європі в 1815–1830 рр.
16. Міжнародні відносини в Європі в 30–40-х рр. ХІХ ст.
17. Зміна в розстановці сил у Європі в 50–х – початку 70-х рр. ХІХ ст.
18. Колоніальна політика європейських держав у ХІХ – на початку ХХ ст.
19. Утворення ворогуючих блоків у Європі: Троїстий Союз
20. Утворення ворогуючих блоків у Європі: Антанта
21. Пацифізм і спроби запобігти розгортанню збройних конфліктів в останній третині ХІХ – на початку ХХ ст.
22. Початок Першої світової війни. Бойові дії на Західному фронті у 1914–1915 рр.
23. Перебіг Першої світової війни у 1916 р.

24. Заключний етап Першої світової війни (1917–1918 рр.).
25. Завершення Першої світової війни. Комп'єнське перемир'я
26. “Інновації” Великої війни
27. Громадськість Заходу та Перша світова війна
28. Внутрішньополітичний розвиток Великої Британії у 1815–1830-х рр.
Парламентська реформа 1832 р.
29. Суспільно-політичні рухи 30–40-х рр. у Британії. Чартизм
30. Зовнішня політика Великої Британії в першій половині – середині XIX ст.
31. Внутрішня політика ліберальних і консервативних урядів Великої Британії в другій половині XIX ст. Парламентські реформи 1867 і 1884 рр.
32. “Ірландське питання” у внутрішній політиці Великої Британії в другій половині XIX – початку XX ст.
33. Зовнішня політика Великої Британії в останній третині XIX – на початку XX ст. Зміцнення колоніальної імперії
34. Конституційна хартія 1814 р. Французька монархія в період Реставрації Бурбонів
35. Внутрішня і зовнішня політика Липневої монархії у Франції
36. Особливості Лютневої революції 1848 р. у Франції. Проголошення Другої республіки
37. Внутрішня і зовнішня політика Другої імперії
38. “Республіка без республіканців”: Конституційне законодавство та внутрішньополітичний розвиток Третьої республіки
39. Зовнішня політика Третьої республіки в 1871–1914 рр. Французька колоніальна імперія
40. Створення та політичний розвиток Королівства Об'єднаних Нідерландів у першій половині XIX ст.
41. Революція 1830 р. і утворення незалежної Бельгії
42. Внутрішньополітичний розвиток Бельгійського королівства у другій половині XIX – на початку XX ст. Колоніальна політика: Бельгійське Конго
43. Внутрішньополітичний розвиток і зовнішня політика Королівства Об'єднаних Нідерландів у другій половині XIX ст. – на початку XX ст. Еволюція колоніальної політики
44. Велике герцогство Люксембург у XIX – на початку XX ст.
45. Суспільно-політичні рухи і політична боротьба в Іспанії в першій половині – середині XIX ст. Ліберальне триріччя

46. Іспанія в період “революційного шестиріччя” (1868–1874 рр.). Перша республіка

47. Політичний розвиток Іспанії в останній третині XIX – початку XX ст.

48. Внутрішньополітичний розвиток Португалії у першій половині – середині XIX ст.

49. Внутрішня й зовнішня політика Португалії в останній третині XIX – на початку XX ст. План “рожева мапа” у колоніальній політиці

50. Італійські держави після Віденського конгресу. Ліберальні виступи 1820–х рр. в Італії

51. Ідеологія Ріссорджименто (Дж. Мацціні, В. Джиоберті)

52. Національна політика Сардинського королівства. Війни за незалежність

53. Утворення Італійського королівства. Завершення національного об’єднання

54. Внутрішньополітичний розвиток і зовнішня політика Італійського королівства в останній третині XIX – на початку XX ст.

55. Взаємини Італійського королівства з Апостольським престолом

56. Рух за національне об’єднання в Німеччині в 1830–1840-х рр. Фрідріх Ліст

57. Революційні події в німецьких землях. Діяльність загальнонімецьких Установчих зборів у Франкфурті в 1848–1849 рр.

58. Боротьба Пруссії за гегемонію в німецьких землях. Північнонімецький союз

59. Утворення Німецької імперії і Конституція 4 травня 1871 р.

60. Внутрішньополітичний розвиток Німецької імперії в останній третині XIX – на початку XX ст.

61. Зовнішня політика Німецької імперії в останній третині XIX – на початку XX ст.

62. Внутрішньополітичний розвиток і зовнішня політика Австрійської імперії в “еру Меттерніха”

63. Трансформації в Австрійській імперії (1848–1867 рр.)

64. Становлення і розвиток дуалістичної Австро-Угорської імперії у 1867–1914 рр.

65. Країни Північної Європи після Наполеонівських воєн. Укладення шведсько-норвезької унії, Велике князівство Фінляндія у складі Російської імперії

66. Внутрішньополітичні процеси у країнах Північної Європи у XIX – на початку XX ст.
67. Зовнішня політика Данії та Швеції у XIX – на початку XX ст.
68. Здобуття Норвегією незалежності
69. Соціально-економічний розвиток країн Північної Європи у XIX – на початку XX ст.
70. Формування зовнішньополітичної стратегії США у 1812–1823 рр. “Доктрина Монро”
71. Соціально-економічний і політичний розвиток США в першій половині XIX ст.
72. Громадянська війна у США.
73. Аболіціоністський рух у США. Скасування рабства
74. Боротьба за землю в США в середині XIX ст. “Гомстед акт”
75. Законодавство і політична боротьба у США в період Реконструкції
76. Зовнішня політика і територіальна експансія США в останній третині XIX – на початку XX ст.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА ДО КУРСУ

Джерела

Бисмарк О. Мысли и воспоминания. В 3-х т. – Москва: Соцэкгиз, 1940–1941.

Гарибальди Дж. Мемуары / Джузеппе Гарибальди. – М. : Издательство “Наука”, 1966. – 468 с.

История Германии: учебное пособие: в 3 тт. / Под общ. ред. Б. Бонвеча. – М.: КДУ, 2008. – Т. 3: Документы и материалы. – 592 с.

Консерватизм: Антологія. 2-ге вид. / Упоряд. О. Проценко, В. Лісовий. – К. : ВД “Простір”, “Смолоскип”, 2008. – 788 с. – (Політичні ідеології).

Лібералізм: Антологія. 2-ге вид. / Упоряд. О. Проценко, В. Лісовий. – К. : ВД “Простір”, “Смолоскип”, 2009. – 1128 с. – (Політичні ідеології).

Націоналізм: Антологія. 2-ге вид. / Упоряд. О. Проценко, В. Лісовий. – К. : ВД “Простір”, “Смолоскип”, 2006. – 684 с. – (Політичні ідеології).

Хрестоматія по історії міжнародних відносин. Книга 1: Нове время / Сост. Д. Кузнецов. – Благовещенск, 2013. – 1007 с.

Хрестоматія по історії Нового времени стран Европы и Америки. Книга 1: Внутривітчественное развитие. Часть 2: XIX век / Сост. Д. Кузнецов. – Благовещенск, 2010. – 294 с.

Хрестоматія по новой історії 1789–1870 / Сост. А. Ефимов. – М., 1941. – 368 с.

Les Constitutions de la France depuis 1789. – Paris : Garnier Flammarion, 1979. – 510 p.

Words that Made American History. Colonial Times to the 1870's / Edit. By Richard N. Current, John A. Garraty. – Boston-Toronto: Little, Brown and Company, 1965. – 606 p.

Основна

Всемирная история в 6 томах. Т. 5: Мир в XIX веке: на пути к индустриальной цивилизации. – М. : Наука, 2014. – 940 с.

Дейвіс Н. Європа: Історія / Норман Дейвіс [пер. з англ. П. Тарашука]. – Київ : Основи, 2006. – 1464 с.

История Европы. Т. 5. От Французской революции конца XVIII века до Первой мировой войны. – Москва: Наука, 2000. – 676 с.

Мак-Ніл В. Піднесення Заходу: Історія людського суспільства / Вільям Мак-Люен [пер. з англ. А. Галушки]. – К. : Ніка-Центр, 2002. – 1112 с. – (Серія “Зміни парадигми”; Вип. : 2).

Согрин В. Идеология в американской истории: от отцов-основателей до конца XIX века / Владимир Согрин. – Москва: “Наука”, 1995. – 238 с.

Тишков В. История Канады / В. Тишков, Л. Кошелев. – Москва: “Мысль”, 1982. – 268 с.

Тіндалл Дж. Історія Америки / Дж. Б. Тіндалл, Е. Д. Шай [пер. з англ. Л. Притула, Г. Сташків, О. Щур]. – Львів : Літопис, 2010. – 904 с.

Додаткова:

Айзенштат М.П. Британия Нового времени. Политическая история: учебное пособие / М. П. Айзенштат. – Москва: КДУ, 2007. – 204 с.

Айрапетян М. Международные отношения в период Первой мировой империалистической войны 1914–1918 гг. – М. : Издание Академии, 1941. – 156 с.

Алентьева Т. В. Начало формирования политического образа Авраама Линкольна на Севере // Всеобщая история. Современные исследования. 25 лет кафедре всеобщей истории БГУ. Межвузовский сборник научных трудов. Вып. 16 / Под ред. С.Ф. Блуменау. – Брянск: Изд-во БГУ, 2007. – С. 96–105.

Алентьева Т. В. Образ Линкольна на Юге // Всеобщая история. Современные исследования. Межвузовский сборник научных трудов. Вып. 12. / Под ред. С.Ф. Блуменау. Брянск: Изд-во БГУ, 2003. – С.64–76.

Американские президенты: 41 исторический портрет от Джорджа Вашингтона до Билла Клинтона / под ред. Ю. Хайдекинга. – Ростов-на-Дону: Феникс, 1997. – 640 с.

Андерссон И. История Швеции / Ингвар Андерссон [пер. со швед. Н. Каринцева]. – М. : Издательство иностранной литературы, 1951. – 409 с.

Баччи М. Демографическая история Европы / Массимо Ливи Баччи [пер. с итал. А. Миролюбовой]. – Санкт-Петербург: Alexandria, 2010. – 304 с.

Блайбер Г. Европейские революции 1848–1849 гг. в историческом сравнении (К вопросу о типологии и периодизации) / Г. Блайбер, В. Шмидт // Новая и новейшая история. – 1988. – № 5. – С. 77–91.

Варварцев М. Джузеппе Мадзіні, мадзінізм і Україна. – К.: Університетське видавництво Пульсари, 2005. – 304 с.

Вейбулль Й. Краткая история Швеции / Йорген Вейбулль [пер. Нозми Валлениус]. – Стокгольм: Шведский институт, 1994. – 154 с.

Відкритість. Суспільство. Влада. Від Нантського едикту до падіння комунізму / Авт.-упоряд. Е. Ле Руа Ладюрі [пер. з франц. Є. Марічева]. – К. : Ніка-Центр, 2008. – 264 с. – (Серія “Ідеї та Історії”; Вип. : 2).

Воцелка К. История Австрии. Культура, общество, политика / Карл Воцелка [пер. с нем. В. Ковалева]. – М. : Весь Мир, 2007. – 512 с. – (Национальная история).

Вульф Е. Європа і народи без історії / Ерік Вульф [пер. з англ. І. Пошивайла]. – К. : Вид. дім “КМ Академія”, 2004. – 535 с.

Галкин А. Консерватизм в прошлом и настоящем / А. Галкин, П. Рахшмир. – М. : Наука, 1987. – 192 с. – (История и современность).

Геделундъ Л. Исторія Данії [пер. с датского графъ Н. Пратасовъ-Бахметевъ]. – С-Петербургъ и Москва: Издание Т-ва О. Вольфъ, 1907. – 263 с.

Дебидур А. Дипломатическая история Европы от Венского до Берлинского конгресса (1814–1878). Т. 1: Священный союз. – М., 1947. – 482 с.

Дебидур А. Дипломатическая история Европы от Венского до Берлинского конгресса (1814–1878). Т. 2: Революция. – М., 1947. – 544 с.

Дементьев Ю. Колониальная политика Франции в Китае и Индокитае 1844–1862. – М. : Издательство Восточной литературы, 1958. – 202 с.

Джексон Т. А. Борьба Ирландии за независимость [пер. с англ. Р. Розенталь, Г. Конюшкова]. – М. : Издательство иностранной литературы, 1949. – 362 с.

Достер П. Семейство Великого Герцога Люксембурга / П. Достер, П. Маргу. – Cellule Edition, 2002. – 122 с.

Дюверже М. Политические партии / Морис Дюверже. – Москва: Академический проект, 2002. – 560 с.

Европейские революции 1848 года. “Принцип национальности” в политике и идеологии. – М. : Индрик, 2001. – 456 с.

Иванов Р. Авраам Линкольн и Гражданская война в США. – М. : Изд-во Эксмо, 2004. – 448 с.

Иванов Р. Дипломатия Авраама Линкольна. – М. : Международные отношения, 1987. – 304 с.

История Германии: учебное пособие: в 3 тт. / Под общ. ред. Б. Бонвеча. – М.: КДУ, 2008. — Т. 1: С древнейших времен до создания Германской империи. — 544 с.

История Германии : учебное пособие : в 3 тт. / Под общ. ред. Б. Бонвеча. — М.: КДУ, 2008. — Т. 2: От создания Германской империи до начала XXI века. — 672 с.

История Швеции / Под ред. А. Кана. – М. : Издательство “Наука”, 1974. – 720 с.

Історія Норвегії / К. Гелле, Р. Даніельсон, Е. Говланд, Т. Грьонлі [пер. з норв. Н. Іванічук]. – Львів : Літопис, 2001. – 336 с.

Кан А. История Скандинавских стран (Дания, Норвегия, Швеция). – М. : Высшая школа, 1980. – 312 с.

Канделоро Дж. История современной Италии. Т. 2 : От Реставрации до Национальной революции [пер. с итал. В. Бондарчука]. – М. : Издательство Иностранной Литературы, 1961. – 572 с.

Канделоро Дж. История современной Италии. Т. 3 : Национальная революция [пер. с итал. Ю. Фридмана]. – М. : Издательство Иностранной Литературы, 1962. – 632 с.

Канделоро Дж. История современной Италии. Т. 4 : От Национальной революции до Объединения [пер. с итал. К. Георгиевской, Ю. Фридмана]. – М. : Прогресс, 1966. – 616 с.

Канделоро Дж. История современной Италии. Т. 5 : Создание единого государства 1860–1871 [пер. с итал. В. Бондарчука, Ю. Фридмана]. – М. : Прогресс, 1971. – 616 с.

Канделоро Дж. История современной Италии. Т. 6 : Развитие капитализма и рабочего движения 1871–1896 [пер. с итал. Ю. Фридмана]. – М. : Прогресс, 1975. – 584 с.

Кареев Н. Политическая история Франции в XIX веке. – С.-Петербург, 1902.

Карѣевъ Н. Общій курсъ історіі XIX вѣка. – С.-Петербургъ, 1910. – 664 с.

Касьянов Г. Теорії нації та націоналізму: Монографія. — К.: Либідь, 1999. – 352 с.

Кауфман Г. Политическая история Германии в XIX веке. – С.-Петербург, 1909.

Кембриджская экономическая история Европы Нового и Новейшего времени. Том 1: 1700–1870 [пер. с англ. Ю. Каптуревского]. – М. : Изд-во Института Гайдара, 2013. – 464 с.

Кембриджская экономическая история Европы Нового и Новейшего времени. Том 2: 1870–наши дни [пер. с англ. Н. Эдельмана]. – М. : Изд-во Института Гайдара, 2013. – 624 с.

Кингъ Б. Історія об'єднання Італії / Болтонъ Кингъ [пер. с англ. Н. Кончевской]. – М. : Издание С. Скимунта, 1901. – 430 с.

Китс Дж. История Италии / Джонатан Китс [пер. с англ. Т. М. Котельниковой]. – М.: Астрель, 2012. – 246 с.

Ковальская М. Движение карбонариев в Италии 1808–1821 гг. – М. : Издательство “Наука”, 1971. – 268 с.

Куропятник Г. Вторая американская революция. – М. : Учпедгиз, 1961. – 263 с.

Либерализм Запада XVII–XX века / под ред. В. Согрина. – М. : Институт всеобщей истории РАН, 1995. – 228 с.

Маккормак Дж. Історія Ірландії / Джон Маккормак [пер. з англ. А. Олійник]. – К. : Юніверс, 2006. – 296 с.

Малахов В. Национализм как политическая идеология: Учебное пособие. – Москва: КДУ, 2005. – 320 с.

Маль К. Гражданская война в США, 1861–1865: Развитие военного искусства и военной техники. – М.: ООО “Издательство ас””; Минск: Харвест, 2002. – 592 с.

Манфред З. А. Внешняя политика Франции 1871–1891. – М. : Издательство Академии наук СССР, 1952. – 592 с.

Международные отношения на Балканах 1856–1878 / Отв. Ред. В. Н. Виноградов. – М. : Наука, 1986. – 416 с.

Мейнандер Х. История Финляндии. Линии, структуры, переломные моменты / Хенрик Мейнандер [пер. со швед. З. Линден]. – М. : Весь Мир, 2008. – 248 с. – (Национальная история).

Мелин Я. История Швеции / Я. Мелин, А. Юханссон, С. Хеденборг. – М. : Весь мир, 2000. – 399 с.

Миньяр-Белоручев К. Реформы и экспансия в политике США (конец 1830-х – середина 1840-х годов). – М. : Издательский дом “Перспектив-АП”, 2005. – 176 с.

Мовчан С. П., Кипаренко Г. М. Велика Британія: географія, історія, культура. – Львів : ПАІС, 2012. – 496 с.

Намазова С. Бельгийская революция 1830 года. – Москва: “Наука”, 1979. – 176 с.

Национализм в мировой истории / Под ред. В. Тишкова, В. Шнирельмана. – М. : Наука, 2007. – 601 с.

Незалежний культурологічний часопис “І”. – Вип. 75: Перша світова війна 1914–2014. Що далі? – 2014.

Нора П. Теперішнє, нація, пам'ять [пер. з франц. А. Рєпи]. – К.: ТОВ “Видавництво КЛІО”, 2014. – 272 с.

Остапенко Г. Наследники королевы Виктории и первые британские монархи XX в. : Эдуард VII и Георг V // Новая и новейшая история. – 1999. – № 6.

Первая мировая война, Версальская система и современность: сб. статей / Отв. ред. И.Н. Новикова, А.Ю. Павлов, А.А. Малыгина. — СПб. : СПб ГУ, 2014. — 408 с.

Петрушев А. Германские канцлеры от Бисмарка до Меркель. — М. : Издательство Московского университета, 2009. — 432 с.

Пискорский В. История Испании и Португалии. — Санкт-Петербург, 1909. — 282 с.

Пожарская С.П., Намазова А.С. Общие тенденции развития Европы в XIX– начале XXв. // Новая и новейшая история. — 1999. — № 4. — С. 51–60.

Пожарская С. Революция 1820–1823 гг. в Испании // Латинская Америка в исторической ретроспективе XVI– XIX вв. — 1994. — С. 151–157.

Робин К. Реакционный дух. Консерватизм от Эдмунда Бёрка до Сары Пейлин [пер. с англ. М. Рудакова, И. Кушнareвой, К. Бандуровского]. — М. : Издательство Института Гайдара, 2013. — 312 с.

Руткевич А. Что такое консерватизм? / Алексей Руткевич. — Москва, Санкт-Петербург : Университетская книга, 1999. — 224 с.

Сабадаш Ю. Гуманістичні виміри епохи Рисорджименто: політика // Гілея: науковий вісник : Збірник наукових праць. —2011. — Вип. 45 (№ 3). — С. 387–392.

Серова О. От Тройственного союза к Антанте: итальянская внешняя политика и дипломатия в конце XIX – в начале XX вв. — М.: Наука, 1983. — 303 с.

Сказкин С. История Италии. Т. 2. — Москва: “Наука”, 1970. — 602 с.

Срібняк І. Італія / Italia: короткий нарис історії. Навч. посібник. — К. : Науково-дослідний центр орієнталістики імені Омеляна Пріцака НАУКМА, 2011. — 205 с.

Срібняк І. П'ємонт в італійському національно-визвольному русі. — К., 2001.

Стоун Н. Первая мировая война: Краткая история / Норман Стоун [пер. с англ. И. Лобанова]. — М. : АСТ МОСКВА, 2010. — 219 с.

Сухий О. Історія Бельгії / Олексій Сухий. — Львів : ЛА “Піраміда”, 2005. — 260 с.

Сеньобос Ш. Политическая история современной Европы. Эволюция партий и политических форм. — С.-Петербург, 1908.

Тарле Е. История Италии в новое время. — С.-Петербург : Типография Акц. Общ. Брокгаузъ-Ефронъ, 1901. — 190 с.

Тейлор А. Габсбурзька монархія. 1809–1918. Історія Австрійської імперії та Австро-Угорщини / А. Тейлор [пер. з англ. А. Портнов, С. Савченко].— Львів : ВНТЛ-Класика, 2002. — 268 с.

Тищик Б. Італія: історія державності і права (V – початок XXI ст.): навч. посібник / Б. Й. Тищик. – Львів: Світ, 2015. – 376 с.

Тревелъян Дж.М. История Англии от Чосера до королевы Виктории [пер. с англ. А. Крушинской, К. Татариновой]. – Смоленск, Русич, 2001. – 624 с.

Фостер У. Очерк политической истории Америки [пер. с англ.]. – М. : Издательство иностранной литературы, 1953. – 920 с.

Фуко М. История безумия в Классическую эпоху [пер. с франц.]. – Санкт-Петербург: Университетская книга, 1997. – 576 с.

Фуко М. Надзирать и наказывать. Рождение тюрьмы [пер. с франц.]. – М. : Ad Marginem, 1999. – 480 с.

Хобсбаум Э. Век революции. Европа 1789–1848 / Эрик Хобсбаум [пер. с англ. Л. Якуниной]. – Ростов-на-Дону : Изд-во “Феникс”, 1999. – 480 с.

Хобсбаум Э. Век капитала. 1848–1875 / Эрик Хобсбаум [пер. с англ. Л. Якуниной]. – Ростов-на-Дону : Изд-во “Феникс”, 1999. – 480 с.

Хобсбаум Э. Век империи. 1875–1914 / Эрик Хобсбаум [пер. с англ. Л. Якуниной]. – Ростов-на-Дону : Изд-во “Феникс”, 1999. – 512 с.

Цьольнер Е. Історія Австрії / Еріх Цьольнер [пер. з нім. А. Онишко та ін.]. – Львів: Літопис, 2001. – 712 с.

Черкасов П. Судьба империи. Очерк колониальной экспансии Франции в XVI–XX вв. – М. : Издательство “Наука”, 1983. – 183 с.

Чубинский-Надеждин В. Бисмарк. Политическая биография / В. Чубинский-Надеждин. – М. : “Мысль”, 1988 – 414 с.

Шад М. Королевский дом Люксембургов / Марта Шад [Пер. с нем.]. – М. : Мой Мир ГмБХ & Ко. – КГ, 2004. – 96 с.: ил. – (Власть и Мифы).

Шатохина-Мордвинцева Г.А. История Нидерландов: учебное пособие для вузов / Г. А. Шатохина-Мордвинцева. – Москва: Дрофа, 2007. – 510 с.

Шивельбуш В. Розчаклована ніч. До історії штучного світла у XIX столітті / Вольфганг Шивельбуш [пер. з нім. О. Юдін]. – К. : Ніка-Центр, 2014. – 216 с. – (Серія “Ідеї та Історії”; Вип. : 10).

Шивельбуш В. Смаки раю. Соціальна історія прянощів, збудників та дурманів / Вольфганг Шивельбуш [пер. з нім. Ю. Прохаська]. – К. : Ніка-Центр; Львів: Видавництво Анетти Антоненко 2016. – 256 с.

Шпорлюк Р. Комунізм і націоналізм . Карл Маркс проти Фрідріха Ліста. – Київ: Основи, 1998. – 480 с.

Юссіла О. Від Великого Князівства до сучасної держави: Політична історія Фінляндії від 1809 р. [пер. з фін. М. Гаутала, В. Пилипенка] / О. Юссіла, С. Гентіля, Ю. Неваківі. – К. : Універсв, 2002. – 407 с.

American History. Volume 1 : Pre-Colonial through Reconstruction / Ed. Robert James Maddox. – Guilford : The Dunkish Publishing Group, 1995. – 246 p.

Atlas des Amériques // L'Histoire. – 2012. – № 376.

Blanc-Chaléard M.-C. Histoire de l'immigration / Marie-Claude Blanc-Chaléard. – Paris : Éditions la Découverte, 2007. – 128 p.

Encyclopedia of Western Colonialism since 1450 / Thomas Benjamin, editor in chief. – Thomson Gale, 2007. – 1248 p.

Furet F. Revolutionary France 1770–1880. – Malden: Blackwell, 2000. – 630 p.

Kizwalter T. Historia powszechna. Wiek XIX. – Warszawa: Wydawnictwo “TRIO”, 2007. – 492 p.

Miquel P. Histoire de la France de Vercingétorix à Charles de Gaulle / Pierre Miquel. Paris : Librairie Arthème Fayard, 1976. – 632 p.

Posner S. Autonomia Irlandyi. Home rule / Stanislaw Posner. – Warszawa-Lwów : Nakładem księgarni E. Wende i Ska, 1914. – 160 s.

Shirer W. The Collapse of the Third Republic. An Inquiry into the Fall of France in 1940. – New York: Simon and Schester, 1969. – 1084 p.

Sociétés coloniales du côté des femmes // L'Histoire. – 2012. – № 371. – P. 37–67.

Научно-популярна

Абрамс Л. Формирование европейской женщины новой эпохи. 1789–1918 / Линн Абрамс [пер. с англ. Е. Незлобиной]. – М. : Изд. Дом Гос. Унта – Высшей школы экономики, 2011. – 408 с. – (Исследования культуры).

Арьес Ф. Ребенок и семейная жизнь при Старом порядке [пер. с франц. В. Бабинцева]. – Екатеринбург : Изд-во Урал. у-та, 1999. – 416 с. – (Серия “Другая история”).

Диттрич Т. Повседневная жизнь Викторианской Англии. – М. : Молодая гвардия, 2007. – 382 с. – (Живая история: Повседневная жизнь человечества).

Кинг Д. Битва дипломатов, или Вена, 1814 / Дэвид Кинг [пер. с англ. И. Лобанова]. – М. : АСТ Астрель, 2010. – 477 с.

Пюимеж Ж. Шовен, солдат-землепашец: Эпизод из истории национализма / Жерар де Пюимеж [пер. с франц. В. Мильчиной]. – М. : Языки русской культуры, 1999. – 400 с.

Хазанов А. Португальская колониальная империя. 1415–1974. – М. : Вече, 2014. – 384 с.

Шедивы Я. Меттерних против Наполеона / Ярослав Шедивы [пер. К. Н. Никифоровой]. – М. : Международные отношения, 1991. – 272 с.

ДЛЯ НОТАТОК

A series of horizontal dotted lines for taking notes.

ДЛЯ НОТАТОК

A series of horizontal dotted lines for taking notes.

ДЛЯ НОТАТОК

A series of horizontal dotted lines for note-taking.

Підписано до друку 22.08.2019 р.
Папір офсетний
Формат 64×90/16 Друк офсетний.
Гарнітури Arial Unicode MS, Bookman Old Style (typeface)
Умовн. друк. арк. 2,6. Наклад 100 примірників

Друк: ПП "Ліана-М"
79016, вул. С. Бандери, 45, м. Львів
Свідоцтво про державну реєстрацію ВОО № 409906
тел. (032) 235-22-32, (097) 581-87-91
e-mail: ommzmik@ukr.net